اختر (سرائیکی) ملتان

"ملکی ترقی دے ڈاہ سالے دور دا ہاندرا تے بختاور"

میڈی سبھ توں وڈی خوشی تے طلب ایہہ اے جو پاکستانی لوگ خوش تے نہال ہوون
سائنس تے ٹیکنالوجی دے ایں دور وچ جتنی جلدی تھی سگے داخل تھی ونجن
بیجا جوش اچ نہ آون ہوش کنوں کم گھنن تے عزت دار قوم بنے رہون
میں آپنے ملک کوں پھلدا پھلدا اتے ودھ تے ودھ طاقتور تے ترکڑا ڈیکھنا چاھنداں

—— صدر ایوب

رجسٹرڈ ایل نمبر ۷۶۱۷ ——— جاری شدہ ۱۹۶۴ء

ماہانہ سرائیکی اشاعت

ہفت روزہ اختر ملتان

جلد ۵ ٭ ۲۴ اکتوبر ۱۹۶۸ء ٭ شمارہ ۳۹

نگران ———

مولانا نور احمد خاں فریدی

ایڈیٹر ———

اے کے بلوچ

○

سال دا چندہ ——— ڈاہ روپے

ہِک پرچہ ——— ۵۰ پیسے

○

پتہ ———

۲۹ رائٹرز کالونی ملتان

تتندیر!

گالھ مہاڑ — ایڈیٹر — ۲

مضامین

"زباناں جیہے بُت اِن" — میر حسّان الحیدری — ۵

تبرکات

کافی — خواجہ فریدؒ — ۹

" — حضرت نوروز — ۱۰

" — مولوی لطف کھتر — ۱۰

نظم

نصر اللہ یار کائے نی — یتیم جتوئی — ۱۱

حاجی نواب خاں — " — ۱۴

یاراں دے نال — دلدار بلوچ — ۱۶

مقالہ

قصہ ہیر رانجھا — اختر علی خاں — ۱۷

تاریخ

حضرت محل — نجمہ کوکب — ۲۱

افسانہ

سودا — اختر علی خاں — ۲۳

مجلس — خط پتر — ۳۸

پبلشر اختر علی خاں بلوچ، پرنٹر حاجی منظور احمد اختر، مطبع محمدی پرنٹنگ پریس ملتان، مقام اشاعت ۲۹ رائٹرز کالونی ملتان شہر

گالھ مُہاڑ

تیڈی آواز مکّے تے مدینے

کراچی تے لاہور دے اخباراں وِچ ہِک خبر نظراں وِچوں لنگھی اے، جیں تے نگاہاں رُک گیاں اتے دل دیاں دھڑکناں تکھیاں تھی گیاں۔ سنجانڑیں ہِن اوہو جو منزل کوں لہوں ڈیکھ کے عاشق دا دِل ہمیشہ دھڑکدا ہوندے۔ زیادہ حیران تھیون دی لوڑ کائے نی۔ عرض اے ہے جو اساڈی منزل سرائیکی زبان دی ترقی اتے اساڈی محبوبہ "سرائیکی اتے محض سرائیکی" زبان ہے ؎

سرائیکی وِچ لکھو سبھ خیر سلّا
ایہو ہے عربی تے اردو دے معلّٰی

اے پی پی دے نمائندے کوئٹہ وِچوں خبر ڈِتّی اے جو اکتریہہ ۳۱ اگست ۱۹۶۸ء کو قلات ڈویژنل کونسل دے سبھناں ممبراں نے مستونگ والے ڈوں ڈیہاڑی اجلاس وِچ ہِک مُتفقہ تھی کراہیں اے تجویز منظور کیتی ہئی تے حکومت اتے وزارت اطلاعات کنوں مطالبہ کیتا اے جو "قلات ڈویژن دے ہیڈ کوارٹر خضدار وِچ جتلا جلدی تھی سگے ریڈیو اسٹیشن قائم کیتا ونجے، اَتے اِیں ریڈیو اسٹیشن کوں سرائیکی زباناں دے پروگراماں واسطے مخصوص کیتا ونجے، کیوں جو علاوہ بلوچستان دے ضلع کراچی دی آبادی وِچوں وی اندازاً ڈوں لکھ بندے سرائیکی زبان بولیندے جانڑدے اتے پسند کریندے ہِن۔"

اساں ادارہ "اختر" اتے "سرائیکی اکاڈمی پاکستان" دیں سبھے باوقار اتے سرگرم ممبراں، سرپرستاں اتے ہمدرداں دی طرفوں قلات ڈویژنل کونسل دے معزز ممبراں اتے ہیں مطالبے دے بانی کاراں کوں دل دے خلوص نال مبارک باد اُتے خراج عقیدت پیش کریندے ہیں، اتے نال اے دُعا وی منگدے ہیں جو اے سرائیکی جیہیں مٹھڑی بولی دے پرستارو! ؏

تساڈی کوک مکّے تے مدینے

اساں وزارت اطلاعات دے سبھناں قابلِ قدر، بااختیار حضرات، خاص طور تے مہربان سرپرست پرزیو تے پچھمی پاکستان دے باسیاں وِچالے ہِک عظیم پُل — خواجہ شہاب الدین — دے علاقائی ثقافتاں اتے تہذیباں

صاحب قبلہ، اُتے مسٹر الطاف گوہر دی خدمت وچ انتہائی خلوص نال عرض کریسوں جو قلات ڈویژنل کونسل دے عزت دار ممبراں دی ایہہ "قرارداد" کوئی عام قرارداد نہیں، بلکہ اساڈے نزدیک ہیں قرارداد دی اہمیت "قرار دادِ مقاصد" کنوں ذرا ہی گھٹ کوئے نیں۔ ہیں سببوں جیکر ہیں قرارداد تے پوری ہمدردی نال غور کرکے ہیں منصوبے دی جلدی منظوری ڈِتی ونجے، تہ اساں سرائیکی بولݨ والے ساڈھے ترے کروڑ پاکستانی احسان مند اُتے شکر گزار رہسوں۔

ایہہ حقیقت ہے جو پاکستان بݨݨ توں بعد پاکستان دے مختلف علاقیاں دی تہذیب، تمدّن، زبان آثارِ قدیمہ اتے ایجھے روحانی ورثے تے دل کھول کے خرچ کیتا گئے۔ سندھی، پنجابی، پشتو، بلوچی، براہوی کشمیری اتے بنگالی زبان، ادب اُتے تہذیب و تمدّن دے بقا، حفاظت، چھنڈ چھاݨ اتے ترقی دے واسطے لکھاں روپے خرچ کیتے گئین تے بالکل صحیح درست اتے بجا کیتے گئین۔ پر اساڈے منصوبے بݨاوݨ والیاں نے کڈاہیں ایہہ وی سوچیا جو ہیں ملک دے اندر ہک بولی تے ہک تہذیب ایجھی وی موجود ہے۔ جیندے تے ملک دے گھٹ توں گھٹ ساڈھے ترے کروڑ انسان فخر کریندن، جیندی بولی کوں اے فخر حاصل ہے، جو او اساڈی قومی زبان اردو دی ماء ہے۔ اتے جیندی تہذیب کوں اے شان ملی ہے، جو او برصغیر پاک و ہند دیاں مسلماناں دی سب توں پہلی اتے خالص اسلامی تہذیب ہے۔ ہیں بولی کوں سرائیکی بولی اتے ہیں تہذیب کوں سرائیکی تہذیب دے نان نال یاد کیتا ویندے۔

اسانکوں ہیں گالھ دا اڈا ڈھا ڈکھ ہے جو جڈݨ دا پاکستان بݨیا اے اساڈی محبوب حکومت دے محکمہ اطلاعات نے سوائے سرائیکی دے باقی ہر بولی دی تاریخ تے ادب تے کتاباں چھاپیاں ہن۔ اُتے ہر بولی دیاں انجمناں تے اکیڈمیاں واسطے مستقل مدد دے فنڈ موجود ہن پر حکومت دے خزانے وِچوں کجھ نہیں نکلدا تہ صرف سرائیکی لاوارث بے چاری واسطے کجھ نہیں نکل سگھدا، حالانکہ پاکستان دیاں سبھناں زباناں یا بولیاں توں زیادہ وسیع علاقے وچ ایہہ زبان بولی اتے سمجھی ویندی اے۔ کراچی ضلع، لس بیلہ، مکران قلات، بالائی سندھ، بہاولپور، ملتان، ڈیرہ جات، میانوالی، سرگودھا، اُتے جھنگ تاں ہیں بولی دے خاص اپݨے علاقے ہن۔ انہاں علاقیاں دی مادری زبان سرائیکی ہے۔ جنہاں وچ محض لہجیاں دا تھوڑا بہوں فرق پوندے، پر حیرت دی گالھ ایہہ ہے جو ضلع ہزارہ، راولپنڈی اتے جہلم دے کجھ حصے وی ہیں زبان دی زد توں نہیں بچ سگھے۔ انہاں علاقیاں دے وچ پوٹھوہاری زبان بولی ویندی اے تے پوٹھوہاری سرائیکی دی ہک خاص شکل داناں ہے۔ پشاور ڈویژن وچ پشتو توں ڈوجھے نمبر تے ہندکو بولی دا راج اے تے ہندکو وی سرائیکی دی ہک خاص شکل اے۔ کشمیر دے اندر کشمیری توں علاوہ ہک بئی زبان وی بولی ویندی

اے، جھنکوں "دریدی" آکھیا ویندے، تے ایہہ دی سرائیکی دا ہک نمونہ ہے۔ ہݨ محکمہ اطلاعات اتے نشریات دے بااختیار لوک اندازہ کر سگدن جو پورے باویہہ سال اُنھاں نے کتنے کروڑ پاکستانیاں دی پیاری اُتے مٹھڑی بولی اُتے اِنھاں دی ثقافت نال ظلم روا رکھیا اے، خیر جھڑ ویلے دا بُھلیل جیکر شام کوں گھر آونجے تاں اونکوں بُھلیا نہ آکھسوں، ہݨ وی جیکر وزارت اطلاعات ونشریات اتے محکمہ "ادارہ تعمیر نو" سرائیکی زبان و ادب اتے سرائیکی ثقافت دے تحفظ، فروغ تے ترقی کارݨ کجھ کریسے، تہ ملک دے ساڈھے ترے کروڑ توں وی زیادہ پاکستانیاں دے شکریہ اتے تسلّی دا باعث بݨ سگدے، ایں گالھ وچ کجھ شک نہیں جو اساڈی محبوب حکومت نے پاکستان دی قابلِ فخر ثقافت اُتے ایں سرزمین دے ادب کوں زندہ رکھݨ دی خاطر بہوں ساریاں مدّاں نے رعایتاں ڈتیاں ہویاں ہن پر اساڈیاں دفتراں دے اندر "لال پیتے" دا چکر کجھ ایجھاں چلیا ہویا ہے جو وڈے وڈے پا کیا تے بااصول آدمی وی ایں نیݨ وچ گرھ ویندن۔ چنانچہ کجھ سالہاں توں محکمہ ادارہ تعمیر نو نے ہیاں سرکاری اداریاں طرفوں سرائیکی زبان و ثقافت دی خاطر بہوں ساری رقم ملدی اے، پر ڈیوٹ والیاں کوں سوائے چند لال باندراں، تے دیسی انگریزاں دے بیا کوئی کم دا آدمی نظر ای نہیں آندا۔ حالانکہ سرائیکی اکادمی پاکستان ملتان اتے سرائیکی ادبی مجلس بہاول پور جھیں کم کرݨ والے ادارے موجود ہن۔ جھیاں سرائیکی زبان وادب تے سرائیکی ثقافت اُتے وڈا قیمتی اتے تحقیقی کم کیتا اے جیہیں کوں غیر ملکی محققین وی عزت دی اکھ نال ڈیہدن۔

بہرحال باویہہ سال دی غفلت اتے لاپرواہی دا "سجدہ سہو" ادا کریندیں ہوئے امید ہے جو وزارت اطلاعات ونشریات اُتے ادارہ تعمیر نو پاکستان سرائیکی اکادمی ملتان اتے سرائیکی ادبی مجلس بہاول پور جھیں فعال، متحرک اُتے زندہ اداریاں دی بھرپور مدد کریسن جو ایہہ ادارے "اپݨی مدد آپ" دے اصولاں تے ہی رہن تے سرکاری مدد دے سخت محتاج ہن۔

نہ سُݨسن کے تائیں کوڑے دیاں داھاں
اثر کریسن ایہے داہاں کڈاہاں!

(مدیر اعلیٰ)

سرائیکی زبان دی خدمت اپݨی تہذیب و ثقافت دی خدمت اے

میر حسان الحیدری

"زباناں چے بُت ہن وڈا بُت وطن ہے"

ادارۂ تعمیر نو پاکستان دے ہک معتبر رکن، تے مشہور صحافی جناب خلیل صحافی صاحب دے ہک اخباری فیچر دی چھنڈ پھٹک

پاکستان مسلم لیگ دا جھنڈا اُٹھاوݨ والی ہک وڈی اخبار "کوہستان" لاہور دے ۳۱ اگست ۱۹۶۸ء والے پرچے وچ اساڈے ہک معتبر لکھاری تے حکومت پاکستان دے ادارہ تعمیر نو دے وڈے عہدے دار یعنی صلاح کار محترم خلیل صحافی دا ہک مختصر جیہاں فیچر چھپیا اے جیہیں دا عنوان ہے ــ "علاقیاں تے زباناں دا تعصب خود غرضی دی پیداوار ہے"۔ معلوم تھیندے جو صحافی صاحب دی نیّت ڈاڈھی صاف ہے۔ تے پاکستان دی محبّت نے اُنہاں کوں ایہا فیچر لکھݨ تے مجبور کیتا اے۔ پر افسوس دی گالھ ایہہ ہے جو اوہ آپݨے پڑھݨ والے کوں چنگاں اثر ڈیوݨ دی بجائے کئی نویں مسلے پیدا کر گئین۔ جیہڑے اُنہاں دے بیان کیتیں لسانی تعصّب والے مسلے توں وی زیادہ خطرناک تے زہریلے ہِن۔

مولانا مدنیؒ دا نعرہ وطن اتے علامہ اقبال دی للکار

صحافی صاحب پُرانے لکھاری تے سیاسی کارندے ہِن انہاں کوں چنگی طرحاں معلوم ہوسی جو جیہیں زمانے لوکاں کوں پاکستان بݨݨ دا خواب خیال وی کوئی نہ ہا۔ ہِک وِیلھے کانگریس دے پلیٹ فارم توں برّصغیر پاکستان، ہند، دے مشہور عالم دین، خوش بیان مقرّر اتے دیوبندی مکتبِ فکر دے راہنما مولانا حسین احمد مدنی مرحوم نے حُبّ الاوطان من الایمان (وطن دی محبّت ہے ایمان ساڈا) دا نعرہ بلند کیتا ہا۔ شیخ حرم دی زبان توں ایہہ نعرہ سُݨ کے ہک اللہ، ہک رسولؐ تے ہک قرآن دے منّݨ والے کروڑاں مسلماناں دی زبان گُنگ تھی گئی ہئی۔ البتہ ہِیں ساری علمی، روحانی تے مذہبی فضا وِچوں ہک آواز بلند تھئی ہئی، اوہ آواز ہئی ہک برہمݨ زادے اقبال دی۔ جیہڑا مذہب دے ٹھیکیدار ہک شرابی توں زیادہ کوئی وزن نہ ڈیندے ہِن۔ ہِیں "شرابی برہمݨ زادے" نے رومیؒ دے سوز، جامیؒ دے عشق، سعدیؒ دی تڑپ تے عراقیؒ دی قلندری کوں ہِک جا کر کے کُوک اتے دا ہِن گڈھی تے ایہا دا نعرہ الہامی نغمہ بݨ گئی، جیہڑا اَج وی لوک سُݨ کے مست تھی ویندن ــ

عجم ہنوز نہ داند رموزِ دیں ورنہ

ز دیوبند حسین احمد ایں چہ بوالعجبی است
سرود بر سر منبر کہ ملت از وطن است؟
چہ بے خبر ز مقام محمدؐ عربی است!
بمصطفیٰ برساں خویش را کہ دیں ہمہ اوست
اگر باو نرسیدی تمام بولہبی است

اتوں ہیاں دے ٹولے نے شاعرِ مشرق دے جواب وچ بہوں کجھ آکھن دی کوشش کیتی پر شاعر آہدے ع

مگر وہ بات کہاں مولوی مدن کی سی
(میاں اد گالھ کتھاں مولوی مدن والی!)

اَج ذرا اندازہ تریہہ، پنجتریہہ سالاں توں بعد سمجھندیں ہوئیں یا ناسمجھی دے وچ جناب خلیل صحافی نے "حب الاوطان من الایمان" دا نعرہ بلند کیتا اے۔

انہاں قلم نہ چاتا ہا زباناں تے علاقیاں دے تعصب کوں مٹاوݨ دی خاطر پر سارے مضمون وچ وطن پرستی دا پرچار کیتا ہنے۔ ہک بیماری دا علاج کریندیں ہوئیں ملت غریب کوں بیا روگ چنبڑا چھوڑیونے۔ "اختر" دے پڑھݨ والے ذرا غور کرن، خلیل صاحب لکھدن:۔

"تاریخ میں اس امر کی ایسی مثالیں موجود ہیں کہ کسی قوم میں جب زوال پذیر اثرات رونما ہوتے ہیں۔ تو وہ قوم علاقائی ٹکڑوں میں الجھ جاتی ہے اور اس سے آگے بڑھ کر وہ قبیلوں اور خاندانوں میں بٹ کر ایکدوسرے کی تباہی کے منصوبے سوچنے لگتی ہے۔ جو لوگ وطن کی محبت میں سرشار ہوتے ہیں وہ کبھی ان خطوط پر نہیں سوچتے....."

خط کشیدہ عبارت کوں ذرا غور نال پڑھیا ونجے، کیا وطن دی محبت دا ڈوجھا مطلب آپݨے آپݨے علاقے نال محبت دا پرچار نہیں؟ خلیل صحافی جیہیں سگھڑ سیاݨیاں دے نزدیک وطن دی تعریف کیا ہے؟ وطن کیہڑی چیز کوں آکھیا ویندے؟ ایندیاں حداں کتھاں تائیں وَدھ سگدن؟ کیا آدمی جیہیں شہر یا علاقے وچ پیدا تھیوے لتے اپݨے چار چودھاروں جھن تہذیب، رہݨ سہݨ، بولی چال تے رنگ ڈھنگ کوں ڈیکھے، ہوں شہر، ہوں علاقے، لتے ہوں تہذیب و تمدن نال پیار، محبت کیویں غداری اے؟ یا اپݨے خاص تہذیبی علاقے اتے بولی ٹولی کوں دشمناں دی طرحاں ڈیکھے تاں او محبِ وطن گݨیا ویسے؟ کیا ساری انسانیت کوں ہک لڑی دے اندر پروݨ والے اتے ساری کائنات کوں ہک سماج بݨاوݨ والے نبیؐ نے اپݨی جنم بھومی مکے شریف کوں ہجرت والی رات ہنجوں بھری اکھیں نال ایہہ آکھدیں ہوئیں نہ چھوڑیا ہا ــــ جو "اے میڈا محبوب شہر مکہ! تیکوں چھوڑݨ تے دل تاں راضی کائے نی پر کیا کراں جو ظالماں مجبور کیتا اے!" کیا ایڈے وڈے جگر والے آخری نبی (صلی اللہ علیہ وسلم) دا ایہہ خطاب آپݨے علاقے تے آپݨی تہذیب و تمدن دے مرکز نال محبت کرݨ دا ہک عام پروانہ نہیں؟ جیکر خلیل صحافی صاحب ہک مسلمان دی حیثیت نال رسول کریمؐ دے ہیں واقعے تے سوچ وچار کرݨ تاں او آپݨے ہیں نظریے کوں بدل ڈیون جو آپݨے آپݨے علاقے تے آپݨی آپݨی بولی تے سماج نال محبت کرݨ، وطن نال غداری دے برابر ہے! خلیل صاحب دا ایہہ فلسفہ میڈی سمجھ وچ نہیں

اُندا جو وطن نال محبت کرن تاں ایمان دا جزو ہے، تے آپنے علاقے یا ماحول نال محبت کرن غداری، بے ضمیری تے ناقابلِ معافی ڈوہ ہے!

پاکستان ہک نظریاتی مملکت ہے!

خلیل صاحب چنگی طرح جاندن جو پاکستان دے ڈیڑھ کروڑ مسلمان پاکستان کوں ہک وطن سمجھ کے نہیں پُوجیندے بلکہ ہک نظریہ، ہک تہذیب، ہک تمدن تے ہک سماج سمجھ کے آپنا سب کجھ ہیں خاک پاک تے قربان کرن کیتے تیار تھی ویندن! اَتے او نظریہ ہے اسلامی نظریہ، او تہذیب ہے اسلامی تہذیب، او تمدن ہے خالص مسلماناں والا تمدن، تے او سماج ہے محض اسلامی سماج! جے کدی ایہہ گالھ غلط ہے، تاں خلیل صاحب اساکوں دلیلاں نال سمجھاون جو ستمبر ۱۹۶۵ء والی جنگ وچ لاہور، سیالکوٹ تے قصور سیکٹر وچ پنجابیاں دی خاطر بلوچاں، سندھیاں تے پٹھاناں نے آپنیاں جاناں کیوں قربان کیتیاں ہن؟ چولستان (بہاولپور) تے راجستھان سیکٹر دے وچ پنجابیاں کیوں آپنا خون وہایا ہا؟ جبکہ پنجابی مسلمان کوں پنجاب دی تہذیب و تمدن اتے پنجابی بولی نال محبت کرن دا مطلب خلیل صاحب ہوراں کول پاکستان دی غداری ہے تاں ول اساکوں ایہہ سمجھایا ونجے جو ستمبر والی جنگ دے موقعے تے پنجابی بھراواں تے سندھیاں نے بہاولپوریاں دے واسطے آپنے سر کیوں کپوائے ہن؟ پنجابی مسلمان آپنی بولی تے تہذیب نال محبت کریندیں ہوئیں بھی بنگال، سرحد، سندھ تے بلوچستان دا وفادار ہے، اینویں طرحاں سندھی، بلوچی تے پختون مسلمان آپنے آپنے تہذیباں تے بولیاں دا پرچار کرن دے باوجود آپنے وطن دے جانباز، فداکار تے وفادار ہن۔ خلیل صاحب تے انہاں دے چیلے چانٹے ہیں غلط خیال کوں دل توں کڈھ ڈیون جو پاکستان دے باسیاں کوں اردو، بنگالی یا کوئی ہئی زبان آپت وچ گنڈھی تے کٹھا کیتی کھڑی اے؟ ایہہ ہک غلط واہمہ تے ریت دی دیوار کنوں بھی کمزور دلیل اے، اساڈا اتحاد اسلام تے محض اسلام دے نعرے دے وچ ہے!

اردو اساڈی قومی زبان

اینڈے وچ کوئی شک نہیں جو اردو اساڈی قومی زبان ہے تے اساڈیاں مدرسیاں، کالجاں، تے یونیورسٹیاں دے اندر اردو ای سب توں وڈا ذریعہ تعلیم ہے۔ پر اینڈا مطلب ایہہ تاں کوئے نی جو پاکستان وچ ہزاراں سالاں توں بولیاں ونجن والیاں دھرتی بھر زباناں کوں زور یا ڈنڈے دے نال ختم کر کے دیہاتاں قصبیاں تے دور دراز علاقیاں دے اندر اردو کوں زبردستی رواج ڈیتا ونجے؟ اردو زبان کوئی غیر ملکی یا باہر دی زبان تاں کوئی نہیں جو اساکوں اینڈے نال وَیر ہوسی۔ ایہہ خود اساڈی آپنی ہک زبان ہے جیندا پہلا ڈھانچہ اساڈے ای مغربی پاکستان وچ بنیا تے اینڈا رنگ روغن دلی تے لکھنؤ وچ ونج تھیا۔ اساں آپنی ہک قدیم میراث کوں کیویں ڈیس نکالا ڈے سگھدے ہاں؟ خلیل صاحب خواہ مخواہ اردو دی سفارش کرن

ڳن ۔ کہیں پیو کوں آپݨی اولاد دے بارے وچ سفارش کرݨ، ڈاڈھا پے ڈھنگا تے غلط جیہاں مسئلہ ہے ۔ اردو دی حریف یا مدِ مقابل نہ پنجابی اے، نہ سرائیکی، نہ سندھی نہ پشتو اتے نہ بلوچی کشمیری ۔ ایہ سبھیاں زباناں اینویں مدِ مقابل یا حریف ہن، اُنہاں دے خلاف اُٹھاوݨ اتے وعظ فرماوݨ دی نہ خلیل صحافی کوں ساری زندگی اندر جرأت ای پیدا نہ تھی سگھی تے ہاں دی بجائے غریب پنجابی، سرائیکی، سندھی، بلوچی تے کڈݨ دا خیال یکدم آ گیا۔ خلیل صاحب پوری طرح با خبر ہن جو انگریزی زبان نہ اساڈی قومی زبان اے، نہ ملکی نہ مذہبی، نہ علاقائی۔ پر ایں دے باوجود آزادی ملݨ توں بعد وی بائیہہ سالاں توں اساڈے سراں تے زبردستی ٹھکی پئی اے، خود خلیل صاحب دے ادارہ تعمیر نو دا سارا کاروبار انگریزی زبان اندر تھیندا اے، حالانکہ ایہہ ادارہ علاقائی ثقافتاں تے زباناں دی امداد و ترقی دا ادارہ اے ۔ کیا خلیل صاحب کوں کڈھیں ایہہ توفیق نصیب تھئی اے جو انگریزی زبان دی ڈینہوں ڈینہہ ترقی دے خلاف کوئی آواز اُٹھاوݨ ہا بیا نہ تاں گھٹ توں گھٹ آپݨے دفتر دا کم تاں اردو زبان وچ چلاوݨ ہا۔ جیہڑے اردو دی کھٹری تے بݨاوٹی محبت وچ پاکستان دیاں قدیم زباناں دے شیدائیاں کوں غدار دا لقب ڈے گئے ہن! چاہیدے سعدی سچ آکھیا ہا جو معلوم شد کہ جاہلیت! یا کہیں اردو دے شاعر دی ڈاڈھا چنگاں آکھے جو

کوئی معشوق ہے اِس پردۂ زنگاری میں!

تبرکات

کافی

یار بروچل کانڑ، رُلدی روہ ڈونگر وِچ
لائیں ہجر کرہانڑ، دلڑی جان جگر وِچ

سینگیاں سر تیاں کنتھ رچھایا　　اپنڑے اپنڑے ڈھول کوں پایا
میکوں میڈڑے مانڑ، رولیا سُنجڑے بَر وِچ

یار نہ پاواں، بار اٹھاواں　　نیر وَہانواں گاوَنڑ گانواں
رکھ رکھ وَینڑ دی وانڑ، ہر کوچے گھر گھر وِچ

ریت نتی ہیا ڈوکھڑے گھاٹے　　گھڑ بنڑ کھوب گیا ٹے گھاٹے
سٹ گیا جانڑ پچھانڑ، کانی مار اندر وِچ

پہلے ڈینہہ دی قسمت پُٹھڑی　　ہمدے ویلے اُمڑی مُٹھڑی
ڈِتڑا ڈکھ دا ڈانڑ، لوڑھیس برہوں بحر وِچ

درد فرید ہمیشہ ہووے　　سارے پاپ دوئی دے دھووے
ایندی تانگھ تے تانڑ، پہونچاں پریم نگر وِچ

○

حضرت نور روزا رح

کیتو وطن پیارا انتڑی تانگھ تنگیندی تھک گئی
قاصد منجھدی کانگاں لکھدی عرض کریندی تھک گئی
درد دیگڑیندی سوز جلیندی سڈ ڈُت ڈِیندی تھک گئی
سیجھ دِچھاتے، لال دِہاتے، جوڑ رکھیندی تھک گئی
نور روزا دِچ راہ تیڈے دے خاک پھکیندی تھک گئی

○

مولوی کھتر مرحوم

بے شک باری بارہن دلڑی — سہہ ونج، سہہ ونج، سہہ ونج
نہ رُل مفتی روہ جبل وچ — رہ ونج، رہ ونج، رہ ونج
بنْ فرہاد پہاڑ خودی کوں — ڈھہہ ونج، ڈھہہ ونج، ڈھہہ ونج
دکھ ہک تانگھ ہنْ دی کھتر
بہہ ونج، بہہ ونج، بہہ ونج

○

حضرت نور روزرم

کیتو وطن پیارا انتڑی تانگھ تنگیندی تھک گئی

قاصد منجھدی کانگاں لکھدی عرض کریندی تھک گئی

درد ڈکھیندی سوز جلیندی، سڈ ڈت ڈیندی تھک گئی

سیجھ وِچھاتے، لال وِہاتے، جوڑ رکھیندی تھک گئی

نور روزرا وِچ راہ تیڈے دے خاک پھکیندی تھک گئی

○

مولوی کھتر مرحوم

بے شک باری با دہن دلڑی سہہ وِنج، سہہ وِنج، سہہ وِنج

نہ رُل مفتی روہ جبل وِچ رہ وِنج، رہ وِنج، رہ وِنج

بَݨ فرہاد پہاڑ خودی کوں ڈھہہ وِنج، ڈھہہ وِنج، ڈھہہ وِنج

دکھ ہک تانگھ ہُݨ دی کھتر

بہہ وِنج، بہہ وِنج، بہہ وِنج

○

فردوسی ملتان یتیم جتوئی

"نصر اللہ یار" کائے نی

سردار نصر اللہ خاں جتوئی ضلع مظفر گڑھ دی ہک عظیم سیاسی تے خاندانی شخصیت ہائی۔ جیں پاکستان دی تحریک آزادی اِچ باوجود بہوں وڈے زمیندار ہوون دے ایں ضلعے اندر سبھ توں زیادہ حصہ گھدا تے آپݨاں سبھ کجھ حصول پاکستان دی تحریک تے قربان کر چھوڑیس۔ لیڈر ہووݨ توں علاوہ سردار صاحب مرحوم حد توں زیادہ سخی، غریب پرور، قوم دا ہمدرد، علم دوست، ادب نواز تے یاراں دا یار ہا۔ ملتان ڈویژن دے سرسید تے ہک عظیم انسان سردار کوڑے خاں جتوئی مرحوم دے بعد سردار نصر اللہ خاں صحیح معنے اِچ ایں خاندان دا روشن ستارا ہا۔ یتیم صاحب اُنہاں دی وفات تے آپݨے سچے تے مخلصانہ جذبات دا اظہار کیتے۔ ایہہ شاعری نئیں بلکہ حقیقت اے۔ اساں بغیر کہیں تبصرے دے فردوسی ملتان دی ایہہ شاہکار نظم قارئین دی خدمت اِچ پیش کریندوں!

(ادارہ)

تونسڑیں جو شادیاں ہن، رونق آبادیاں ہن
گھر گھر آزادیاں ہن، آزاد ماڈھیاں ہن
پیونہ بھرادیاں ہن، راتیں سوادیاں ہن
ہوکے مناداں ہن، ہیلاں ہوادیاں ہن
پہلی بہار کائے نی، نصر اللہ یار کائے نی

پھل پئے کرن جھسدن، بدلے کرم دو وسدن
لعلاں دے مینہہ برسدن، متھے مزار گسدن
نودے پئے صیاد پھسدن، سٹ دام زاغ نسدن

سوہݨے ضرور وسدن، دل سے حسین کھسدن
گھدا سنگار کائے نی، نصر اللہ یار کائے نی

اللہ دی بے نیازی، بے حال حیلہ سازی
معصوم دا قصور اے، گزریا زمانہ ماضی
اعمال بے عمل ہن، الغیب دی آوازی
سردار دو جہاں دا دل آکھدی ہے راضی
پروردگار کائے نی، نصر اللہ یار کائے نی

دانا عقیل سے ہن قابل وکیل سے ہن

صوبے تحصیل سے ہن، رُتبے جلیل سے ہن
سوہنے تشکیل سے ہن، گھوڑیاں تے فیل سے ہن
بھل شاہ سوار کائے نی، نصر اللہ یار کائے نی

وسدن ایمان والے، عزت تے شان والے
جھنڈے نشان والے، اُچے مکان والے
وڈے دُکان والے، بخشش تے دان والے
رب دی امان والے، مٹھی زبان والے
یوسف نگار کائے نی، نصر اللہ یار کائے نی

ناز او نمازیاں دا، ہمراز غازیاں دا
زائر حجازیاں دا، لائق اعزازیاں دا
رُتبے درازیاں دا، مالک اراضیاں دا
عادی فیاضیاں دا، ملاں تے قاضیاں دا
خدمت گزار کائے نی، نصر اللہ یار کائے نی

بیوہ، یتیم مردن، سڈ مالے نجردن
رت اڑکے نیں ٹردن، ہیراں مثال کردن
ولول عدوا ٹردن، ڈیہنہ خیر دے گزردن
خوشیاں یتیم بھل گیاں، ساجن کیویں وسردن
دل کوں قرار کائے نی، نصر اللہ یار کائے نی
دوکھے دلالیاں ہن، حب دے پیار کائے نی

چرچے قوالیاں ہن رنگ راگ تار کائے نی
سودے تمام وکدن، رونق بازار کائے نی
دیداں دیوانیاں کوں، اوجھے دیدار کائے نی
اُروار پار کائے نی، نصر اللہ یار کائے نی

ظاہر دے وچ حجاب ہن، حائل تھئے نقاب ہن
وچ خواب تیڈے خواب ہن، دل ہاں نہ ہوں جواب ہن
تقدیر دے حساب ہن، ناراض کیوں جناب ہن
تک تی کہیں دے پنڈی توڑیں جو کئی نواب ہن
تک تے مہار کائے نی، نصر اللہ یار کائے نی

کیا سمجھاں میں کہیں کوں، طوفان کوں یا مینہہ کوں
ہلی توں کم سنجانڑاں خونخوار غیر شینہہ کوں
غم ہے تاں تیڈا غم ہے روزاں تاں تیڈے مینہہ کوں
بے وس ہاں وس تی لگدا، چک پیڈاں پیہہ ہیں کوں
بیا کم تے کار کائے نی، نصر اللہ یار کائے نی

نذرو سعید مستن، حاتم گدا پرستن
مشتاق خوش مُنیر ہے، ظفری دراز دستن
عبد الحمید خانی، کوتاہ خیال پستن
فیاض خاں اعجاز، نادان حب شکستن
مُٹھی ہے تار کائے نی، نصر اللہ یار کائے نی

تقدیر دے تقاضے اللہ جو بے نیاز ہے
رُتبہ نبی دراز ہے، کونین سرفراز ہے
ہمسر نہ کوئی بشر ہے اُمت کوں جیندا ناز ہے
کہیں دی ریس کیا اتھ رب جیکوں چا نوازے
جاہ عذر عار کائے نی، نصر اللہ یار کائے نی

نعرہ غیور غازی، بیدار ترک تازی
غوغا سکندری ہے شوکت دی خود نوازی
اُمرا امیر احمد بے سر ہے سرفرازی
خوش قسمت فیض عالم صادق صبح حجازی
اندھی اندھار کائے نی، نصر اللہ یار کائے نی

حیدر علی سخی دے بچڑے آزاد رہندن
گزران شان والی ہر وقت شاد رہندن
بے شر ایمان والے مومن کوں یاد رہندن
سوہنی وچا وچا کے بھوڑی سواد رہندن
کوئی غم آزار کائے نی، نصر اللہ یار کائے نی

گل ہن چمن چمن ہے ملت ما بین ہندی
سارے ستاریاں دی ہے ہرکا لین ہندی
دل نہ ہے چین چھیندی کیا سوہنی زین ہندی
نہ پھر گزشتہ تھندی نہ اتھ رامائن ہندی

او یار غار کائے نی، نصر اللہ یار کائے نی

صدقے نسیم حیدر دی یاران مصطفےٰؐ توں
قربان دین ایمان کل گئے مرتضیٰؑ توں
اسلام کوں بقا ہے، شہدائے کربلا توں
عباسؑ پاس تھی گیا، جو حکم تھیا خدا توں
ہمگدا پیار کائے نی، نصر اللہ یار کائے نی

دنیا نسیم فانی کئی روز دی مہمانی
لڈ گئے ولی پیامبر یا ویس خاکوانی
غالب ہے موت ہر تے ہک رب ہے غیر فانی
باقی بقا نہ کائی سٹ شاہ گئے راجدھانی
درہم دینار کائے نی، نصر اللہ یار کائے نی

شادی نسیم کیا ہے نقشہ ہے نامرادی
پوری نہ تھئی تمنا پھل پھل پل نہ کئی آبادی
کیتی ہے معاف کرچا جے جوڑی تیں خدا دی
صدقے حبیب ربا، اولاد ڈے جہادی
بئی انتظار کائے نی، نصر اللہ یار کائے نی

دیدار دیوانیاں کوں اُو نجھے دیدار کائے نی
اُروار پار کائے نی، نصر اللہ یار کائے نی

نیو وتی ملتان
سردار غلام حیدر خان عظیم جتوئی

حاجی نواب خاں اَج مردِ خدا گزر گے

جتوئی آتے گرمانگ پارٹیاں دے جھگڑے دے باوجود حاجی نواب خاں گرمانگ مرحوم دوستانہ تعلقات خلوص نال قائم رکھن دی کوشش کریندا رہے۔ میں جتوئی ہوون دے باوجود ہک شاعر وی ہاں، تے شاعر ہمیشہ حقیقت نئیں لکا سگدا۔ حاجی نواب خاں مرحوم دے خلق وفاداری تے عظیم شخصیت چند شعراں لکھن تے مجبور کیتے۔ امید ہے جو پڑھن والے محظوظ تھیسن ! (عظیم)

سردار نام والا — سوہنے نظام والا
یاریں دا یار خادم — صحبت سلام والا
منظور افسراں وِچ — رُتبے مقام والا
پورا امیرِ اعظم — شاہ خرچ دام والا

مردِ خدا گزر گے
مردِ خدا گزر گے

بدمعاش چور ڈردے — جو پچھے نال لڑدے
اکھڑے مہیں چور گھن گئے — موچی لیہے نجر دے
نصراللہ خان چھٹی — ہتھ بھیجی نامہ بردے
بکرائی نال بدھ گئے — کابل ورھیوں گزردے

ویلہا وڈا گزر گے
مردِ خدا گزر گے

سانوں تے حکم ہویا　　ساگی ہئیں ولا ڈے
سردار اوہاں لگ گئے　　واگی ہئیں رسا ڈے
کہیں حال دل نی سگدیاں　　توں مار یا سزا ڈے
فرمایا خاں، ہک نہ　　ٹھپلیں سمیت آ ڈے
جھٹ وچ پچا گزر گئے

ہفتے دے بعد ساگی　　ٹھپلیں سمیت گلا
ہڈمٹری دا ہیڑا اثر گیا　　اللہ چا کیت بھلا
گھنڈ گھوکدے ڈٹھوسے　　اکھیاں دے نال واللہ
حشمت پناہ سائیں کوں　　ایہہ زور ڈتے اللہ
صاحب وفا گزر گئے

سبھ عیش رج کیتو نس　　وچ وچ تے وچ کیتو نس
حاضر تھیا مدینے　　کعبے دے حج کیتو نس
سرداری مان گزریا　　کر فر تے دھج کیتو نس
منظور خاں دے پردے　　حاکم تے جج کیتو نس
حشمت والا گزر گئے
مرد خدا گزر گئے

قطعۂ تاریخ وفات

حاجی نواب خاں یا رب دی رضا گزر گئے　　ساری گوپانگ قوم دا ہک پیشوا گزر گئے
اپریل دی اٹھاوی[۲۹] سن عیسوی اٹھائٹھ　　ہووس نصیب خلد کہ مرد خدا گزر گئے

دلدار حسین بلوچ

یاراں دے نال

جناب دلدار صاحب اساڈی سرائیکی زبان دے نغمہ نواز دی ہن تے نغمہ نگار وی۔ انہاں دی شہرت دا آغاز بزم ثقافت دیاں راگ دیاں محفلاں توں تھکن شروع تھیا تے سرائیکی اکیڈمی دے عظیم الشان اجلاساں اپنے عروج تے ونج پہنچا۔ اساڈا ایہہ سرائیکی نواز بہوں کجھ مغالطے دا شکار رہی کے سرائیکی سروپ دے کجھ بہوں گیاں دے ہتھ آگیا۔ جنہاں ہیں کیندے گن وی پھڑوائے تے گلہاں دی ٹھگ ایاں پر حاصل حصول کجھ نہ تھیا۔ فن کار ہمیشہ مظلوم رہندے تے دلدار صاحب وی انہاں یاراں دے ظلم دی چکی دے وچ پیہج گئے۔ آخر کار انہاں کھبریاں توں تنگ آ کے اساڈے رانجھے دیاں چیکاں نکل گیاں تے انہاں چیکاں نظم دی صورت اختیار کر گھدی، جیڑھی پیش خدمت ہے۔ (ادارہ)

اَج کل دے سبھ یار تے سوہنیں
کہیں کوں سکھ وچ ڈیکھ نہ ٹھردے
سڑدے یاراں دی شہرت توں
یاراں نال چو دغا کریندے
سوچ سنجانڑ کے یاری لائیں
بندے آپ خدا بنڑ گئے ہن

ہن دوزخ دی بھا دے چوئیں
دکھ ڈکھ کڈھن بغض دے دھوئیں
تھی نئیں سگدے آپ اگوئیں
یار نئیں اوہ ہن وٹھوئیں
آہدے ہن میکوں بال اُلوئیں
تھی گئے سبھ دے مغز اتوئیں

جو دلدار تئی توں سڑ ہن
اوہ وی نہ ہن یار بچھوئیں!

تحقیق تے ترجمہ ۔ اختر علی خاں بلوچ

قصّہ ہیر رانجھا ـــ کوڑ دی پنڈ

تاریخ دا ایہہ ہِک گُجھا راز اے جو جیڑھیاں گالھیں دُنیا اِچ ڈھیر مشہور تھیندیاں ہِن، اُنہاں دی اصلیت اُتی مشکوک تھی ویندی اے۔ "آبِ حیات" کنوں دودھ کراہیں دی کوئی واقعہ مشہور اے؟ اینہ دی اصلیت کیا اے؟ ایں طرحاں "دیوارِ قہقہہ" تے "جامِ جمشید" کوں گھِن گھنو۔ کیا اِنہاں اِچ کوئی صداقت ہے؟

ایجھے دُنیا دے مشہور واقعات وِچوں ہِک واقعہ ہیر رانجھے دا دی ہے۔ جیندا حال ایں کریندن۔ جو جھنگ دے ہِک مشہور زمیندار چوچک دی ہِک ڈاڈھی سوہݨی دھی ہائی، جیکوں ہیر آہدے ہِن۔ جڈاں او جوان تھئی تاں ہِک گبھرو لڑا رانجھا ناں دا اُوندے اُتے عاشق تھی گیا۔ ہیر دی اوندے اُتے دِلوں جانوں قربان ہئی۔ اِنہاں دے عشق دی گالھ ڈھیر مُدّت تئیں نہ رہ سگی۔ مہر کیدو جیڑھا ہیر دا چاچا ہا۔ ایں بھید کوں پا گھِدا، اتے اوں چوچک تے زور ڈے کراہیں سیال ناں دے ہِک کھیڑے نال ہیر دی شادی کرا ڈِتّی۔ رانجھا مہر چوچک دیاں مَجھیں چھوڑ ٹیندا چَڑ ٹیندا رہندا ہا۔ جو گیاں دا ویس وٹا کراہیں سیدے دے گھر وَنج پُنّا تے آخر ہیر کوں اُتھوں کڈھ گیا۔

ایں قصّے کوں سبھ کنوں پہلے شاہجہان بادشاہ دے زمانے اِچ نواب احمد یار خاں "مثنوی یکتا" دے ناں نال فارسی زبان اِچ لکھیا ہا۔ محمد شاہ رنگیلے دی بادشاہی اِچ شیخوپورہ دے ہِک شاعر "وارث شاہ" "سائیں مثنوی یکتا" دی بنیاد تے ہِک بہوں لمبی نظم اِچ ایں قصّے کوں جوڑیا سکھاں دی شاعری دے اخیرلے زمانے اِچ سو سبھے خاں چانڈیے (تاجو الاتحصیل شجاع آباد ضلع ملتان) تے میراں شاہ ریاستی اِینکوں سرائیکی زبان اِچ نظم کیتا۔ بھانویں جو ایہہ سبھے قصّے آپݨی آپݨی جاہ تے لاجواب ہِن۔ پر مشہوری ڈھیر وارث شاہ دے قصّے دی تھئی۔ ہیا کوئی اینہ درجے تئیں نہ پُج سگیا۔

ہیر وارث شاہ

سید وارث شاہ دا وطن جنڈیالہ شیر خاں (ضلع شیخوپورہ) اے۔ سید قطب شاہ دے پُتر ہِن۔ مولوی غلام محی الدین قصوری کنوں درس گھِدے تے ـــ جوانی چڑھدیں ای بھاگ بھری ناں دی ہِک سوہݨی تِیگر کوں دل ڈے بیٹھے۔ بھاگ بھری ڈھکو ذات دی ہئی اتے پاک پتن دے نیڑے تیڑے اُوندا گھر ہا۔ وارث سائیں دے عشق دی ہوا جو کھُلّی تاں بھاگ بھری دے وارثاں وارث سائیں کوں پکڑ تے ڈاڈھی مُنجائی ٹھکائی کیتی۔ کجھ

مُدتاں شاہ ہوریں اُتھاں لا یموت نیماولا یحیی
دیاں گھڑیاں گزرینڈے رہے۔ ڈ لا کھڑاں ہاس دد ژُ
گئے۔ بھاگ بھری دا عشق اُوں لُوں لُوں اِچ رچ چکیا ہا۔ جذبات
دی بھاہ بُھی اُتے شاعری اُنہاں کوں وسدے اِچ پئی ہائی
انہاں اپنے عشق دی بھاکوں 'مثنوی ہیر' دی بنیاد اُتے
ہیر رانجھے دے قصے دی شکل اِچ نظم کرنا شروع کر ڈِتا۔
پر ایہہ دا قصہ اصل ہیر رانجھے دا نئیں، بھاگ بھری دا اے
اُوہیں ڈِ ڈِکھیجے تاں رُہن سہن تے، وُس وسادے سبھے کردار
وی اوں زمانے دے لگدن۔ اوں آپ وی آہدن

"سمجھیں عاشق ہوش غور کر کے بیت رکھیا وچ لباس
دے یَیں!"

ہک ہِی جاہ تے فرمیندن

"وارث شاہ نوں سِکِ دیدار دی ہے جیہی ہیر نوں بُھر کنایا ر دا سی"

کتاب اِچ ولیھر جائیں تے وارث شاہ آپنی معشوقہ
کوں خطاب کیتے۔ جیویں جو ہک جاہ تے لکھدن

"وارث شاہ نوں مار نہ بھاگ بھریئے
انی منسد ہے پیاریئے واسطائی"

ہیر دا قصہ وارث شاہ بھاگ بھری دے ہجر اِچ اوندے
گھر دے کول بہہ تے جوڑیا ہا۔ جڈاں کتاب مُک گئی تاں
یار دے دیدار توں محروم مونجھا ماندا ایہ آس اتے ڈُبھے
ہاں نال وطن کوں موہنہ کیتس تے آکھیس

اللہ جانے پھر کس دن آ دیدار کراں گا
خبرے کس دن پیارے نال نصیب وِڈاں گا

صالی دیس نکالا ہلیا دلبر دے درباروں
کی کھٹیا محبوبا کسے کھوٹے ایس بازاروں

ترجمہ:۔ اللہ جانڑے ول کڈاں یار دا دیدار نصیب
تھیسی اتے کیا پتہ ایں ڈیس تے ولا کڈاں اوڑن
تھیسی۔ ہُنڑ تاں محبوب دے درباروں ملک بدر کیتے
دا حکم تھی گئے سوہنڑاں! ایں کھوٹے بازاروں
کہیں کیا پاتے؟"

شاعر بھاگ بھری دے عشق اِچ ہوش حواس بھو بیٹھا ہا
اُونکوں ہیر دے چہرے تے آپنی بھاگ بھری دا نک نقشہ
نظر آیا۔ بھانویں جو ہیر دے چہرے مُہرے نال بھاگ بھری
دی کوئی شئے نہ رلدی ہائی۔ اوانکوں نظری دھوکے نال ہیر
بھاگ بھری سمجھن لگ پیا۔ جیڑھے گُن بھاگ بھری دے
ہِن اوا وں ہیر کوں چنبا ڈِتے۔ اُوں زمانے اِچ ملک
دی سیاسی تے سماجی حالت، دھکو قوم دیاں ریتاں رسماں
اوں زمانے دا رکھ رکھاؤ تے وُس دے سبب سبھ کجھ ایں قصے
اِچ درج کیتس۔ حالانکہ واقعہ ایں نہ ہا۔ مائی ہیر دی کوئی
خوبی نے صفت بھاگ بھری اِچ نہ ہائی۔ مائی ہیر ہک عصمت
مآب تے عارفہ کاملہ اللہ دی نیک بانھی ہائی تے بھاگ
بھری دے گناہاں کوں اللہ معاف کرے۔ اساں نہ اوندے
گناہاں دا کھوج لڈھے نہ اوندے اُتے الزام لیندے
اُتے نہ صفائی اِچ کجھ آکھیندے ہاں۔ البتہ ضرور آکھیسوں
کیوں جو ایہہ گالھ صحیح سالم سچ اے جو بھاگ بھری دے
وارثاں کوں بھاگ بھری دے چال چلن اُتے شک ہا۔
تے او وارث شاہ نال ایندے تعلق اُتے ہوش اِچ آ گئے
تے اُنہاں ہک موقعے وارث سائیں دی رج کے ٹھکائی
کر ڈِتی!

مائی ہیر دا خاندان جھنگ اُتے حکومت کریندا ہا

اُوندا رہن سہن شاہانہ ہا۔ اِڈوں سہاگ بھری ہک چھٹی ازن ہائی۔ ایں واسطے وارث شاہ ہوریں مائی ہیر دے پیو ما کوں ایں جہاکے ماحول اچ ڈکھائے۔ آپ جو لگ ہیپ کے سہاگ بھری کوں ملدے ہن، ایں واسطے ضروری ہا جو کوئی ہیر کوں وی اینویں ملے۔ ایں مطلب کیتے اُوندی دید میاں رانجھے تے وَنج پئی، جیہڑا جو مائی ہیر دا ہک نیک مرید با صفا تے خدمت گار ہا۔ سہا توں جو او اللہ دا پیارا بندہ عمراں اچ ضعیف ہا، وارث شاہ سائیں اُونکوں گبھرو رنگیلا عاشق بنا تے آپنے ڈرامے اچ فٹ کر ڈتا۔

حال حقیقت

ضلع جھنگ۔ اِچ ہُن تائیں مائی ہیر دا مزار موجود اے۔ اوندے شجرے وی حکومت دے ریکارڈ اِچ مِل ویندن، اُتے منیاں ہویاں کتاباں اِچ ای اصل واقعہ لبھ ویندے۔ مگر لوک ہن جو غلط، بے بنیاد اَتے کوڑاں دی پنڈ اُتے یقین رکھی ودن۔ کئی فلماں وی ایں قصے دیاں بنیاں پر کوئی اصل حال حقیقت کوں نی ڈیہدا۔

حکومت اُتے تاریخ دے ریکارڈ توں پتہ لگدے جو اُچ کنوں پنج سو ورھیں پہلے جھنگ اِچ سیال قوم حکومت کریندی ہائی۔ چوچک ناں دے رئیس دے گھر ہک بالڑی جمی۔ جیہڑی وڈی تھی کے مائی ہیر دے ناں نال مشہور تھئی۔ ایہ مائی نکے لاکنوں نیک تے پارسا ہئی۔ جوان تھیون کنوں پہلے ای او سارے رواجی علم پڑھ گدھے اَتے سیال قوم دی اوہ پہلی مائی ہائی جیں اسلام قبول کیتا ہا اُوندے ایمان، اُوندے زُہد تے تقوے دا جادو ہا جو پہلے اُوندا آپنا سارا خاندان تے وَلا پوری قوم مسلمان تھی گئی۔ اُوں ہمیہاں عالم اُوں زمانے اِچ ہیا کوئی نہ ہا۔ او اوں زمانے اِچ بی بی رابعہ بصری ہائی۔ جھنگ دے لوکاں کوں بی بی ہیر نال ایڈی عقیدت ہائی جو اُنہاں دے آستاں اُتے خلقت دی بھیڑ ہر ویلے رہندی ہئی۔

نواب بہلول اُوں زمانے اِچ پنجاب دا گورنر ہا۔ پر جیہڑے ویلے اُونکوں حکومت دے دھندیاں کنوں ویلھ ملدی ہائی، بی بی صاحبہ دے آستان تے حاضری ڈیندا ہا تے نذراں پیش کریندا ہا، اَتے دُعائیں نصیحتاں گھن کے وَلی ویندا ہا۔ ہک واراں جو او حاضری تے آیا تاں مائی ہیر اُونکوں فرمایا۔

"بہلولا! دِلّی دا تخت خطرے اِچ ہِئی۔ پچھ اُوندی خبر گھن!"

بہلول بی بی سائیں دا حکم سنیا تاں اُتھاؤں دلّی دا سیدھا کیتس، منزلاں تے منزلاں مریندا دلّی ونج پہوتا تے بغیر کہیں جنگ یا خون خرابے دے دِلّی دا تخت سنبھال گِدس، تے "شہنشاہ ہندوستان" بن گیا۔

میاں رانجھا

جیویں مائی ہیر دا اصلی ناں ہیر نئیں اینویں میاں رانجھے دا اصلی ناں وی رانجھا نئیں۔ رانجھا ذات اے۔ ایں شخص وڈے وڈے عالماں تے اُستاداں کنوں دین دا علم پڑھیا تے جیں ویلے فارغ التحصیل تھی گیا تاں اُونکوں مُرشد کامل دی لوڑ پئی۔ ولیس بدلیس پھیردا اُکردا جھنگ اِچ آن پہوتا۔ اُتھاں مائی صاحبہ دی ولایت دی

ڈسم پئی ہائی۔ خدمت اِچ حاضر تھیا تے مائی صاحبہ دی توجہ کامل نال آپنے وقت دا بہوں وڈا ولی بݨ گیا۔ رانجھا میاں نہ ہیر تے عاشق تھیا اُتے نہ اوں ہیر ہوجک دیاں مجھیں چرائیاں۔ جے کہی وارث سائیں بنڑے ہوون تاں بنڑے ہوون، میاں رانجھے کوں ایندی لوڑ نہ پئی ہائی!

مائی ہیر دا مزار

مائی سائیں نے پوری عمراں گزار تے جھنگ اِچ وفات پاتی۔ جیڑھے خوبصورت باغ اِچ اُنہاں ساری حیاتی اللہ دی عبادت کیتی ہائی اُوندے وِچ دفن تھیاں، قبر اُتے سوہݨاں جیہاں مقبرہ تعمیر تھیا زمانے دے ہیر پھیر اِچ باغ داتاں نام نشان وی باقی نہ رہیا مقبرہ موجود اے، جتھاں اَج وی خلقت دا ہجوم ہر ویلے رہندے، ایہو ہئی گالھ اے جو مقبرے تے آوݨ والیاں لوکاں اِچ وارث شاہ دے گمراہ کیتے ہوئے لوک ڈھیر ہوندن۔ پر کئی صاحب نظر لوک وی حاضری ڈے کے آپنے رُوح دا سُکھ پیندن!

ڈسم بھی ہائی۔ خدمت اِچ حاضر تھیا تے مائی صاحبہ دی
توجہ کامل نال آپݨے وقت دا بھوں وڈا ولی بݨ گیا۔
رانجھا میاں نہ ہیر تے عاشق تھیا اُتے نہ اوں ہیر جھنگ
دیاں مَنجھیں چرائیاں۔ ہیر گی وڈگی وارث سائیں بݨے
ہوون تاں بݨے ہوون، میاں رانجھے کوں ایہہ دی
لوڑ نہ پئی ہائی!

مائی ہیر دا مزار

مائی سائیں نے پوری عمراں گزار تے جھنگ اِچ
وفات پاتی۔ جیڑھے خوبصورت باغ اِچ اُنہاں
ساری حیاتی اللہ دی عبادت کیتی ہائی اُوندے وِچ دفن
تھیاں، قبر اُتے سوہݨاں جیہاں مقبرہ تعمیر تھیا زمانے
دے ہیر پھیر اِچ باغ داتاں ناں نشان دی باقی نہ رہیا
مقبرہ موجود اے، جتھاں اَج دی خلقت دا ہجوم ہر
ویلے رہندے، ایہہ بئی گالھ اے جو مقبرے تے
آوݨ والیاں لوکاں اِچ وارث شاہ دے گمراہ کیتے
ہوئے لوک ڈھیر ہوندن۔ پر کئی صاحب نظر لوک دی
حاضری ڈے کے آپݨے رُوح دا سکھ پیندن!

نجمہ کوکب

"حضرت محل"

بادشاہ ماء دی پانھی کوں دل ڈے بیٹھا، تے ستاں روپیاں دے مُل آلی پانھی ملکہ "حضرت محل" بݨ گئی!

ستمبر ۱۸۵۰ء اِچ لکھنؤ اِچ ہِک عجیب گالھ تھئی، جو اَوَدھ دا والی نواب واجد علی شاہ آپݨی ماء دی پانھی تے عاشق تھی۔ اِتلا جو اونکوں آپݨی ماء دی منت کرݨی پئی جو او شادی دی اجازت ڈے ڈیوے۔ پر ماء اوندی راضی نہ تھئی۔ او دا سبب ایہو جو اِیں پانھی دی گچی دے پچھوں والاں دی گنڈلی بݨی ہوئی ہائی۔ جیکوں مرد کیتے منحوس بھاتا ویندا ہا۔ لوکاں اِچ مشہور ہائی جو ایہو جہیں نیݨگر دا گھوٹ شادی دے بعد مر ویندے۔ اِیں واقعے دے بعد محل دیاں ساریاں پانھیاں کوں کٹھا کر کے سبھناں دیاں گچیاں کوں ڈٹھا بھالا گیا۔ جو کہیں دی گچی تے گنڈلی تاں کائنی! کیوں جو واجد علی شاہ حرم جیچ گئے ہِن۔ لکھنؤ دے نجومیاں دا لشکر کٹھا تھیا۔ اُنہاں واری واری سبھناں پانھیاں کوں ڈٹھا تے ۱۲۸ ایہو جیہیاں پانھیاں نکلیاں جنہاں دی گچی دے پچھوں والاں دی گنڈلی ہائی۔ اِنہاں پانھیاں وچوں ہِک "حضرت محل" وی ہائی۔

جوتشیاں فیصلہ ڈتا جو اِنہاں نشاناں کوں گرم سلائیاں نال داغ ڈتا ونڄے۔ رناں واجد علی شاہ اِیویں بیمار رہسی۔ ۲۸ رݨیاں ۲۶ نیݨگریں محل وچوں نس گیاں۔ حضرت محل گنڈلی دا نشان مٹواوݨ کیتے کرسی اُتے بہہ گئی۔ نشان گرم سلائیاں نال داغ ڈتا گیا اتے حضرت محل چُپ چاپ ایہہ درد پیڑ سہہ گھدا۔

اِیں واقعے دے کجھ ڈینہہ بعد واجد علی شاہ حضرت محل کنوں پُچھیا۔

"منگ، کیا منگدی ہیں؟"

"حضور!" حضرت محل جواب ڈتا "شادی کنوں پہلے میکوں محل اِچ ہتھ نہ لایا ونڄے!"

شاہی حرم اِچ ہِک ایہو جہیں پانھی دی ایہہ عجب خواہش ہائی۔ جیکوں کل ستاں روپیاں اِچ مُل گھدا گیا ہا!

شادی تھی گئی تے حضرت محل کوں بیگم حضرت محل دا لقب ڈے ڈتا گیا۔ ڈو سالاں پچھوں اونکوں پُتر ڄمیا جیندا ناں "برجیس قدر" رکھیا گیا۔

تاریخ دان بیگم حضرت محل دا شمار بیگماں اِچ کریندن

لکھنؤ اچ اُوندے محل داناں وی "بیگم کوٹھی" ہا۔ مشہور تاریخ دان بی سین ، انگریزاں دے خلاف آپنے محل کوں بچاوݨ دی جد و جہد دے معاملے اچ حضرت محل دا ذکر انھاں لفظاں اچ کریندے ۔

" لکھنؤ اچ "بیگم کوٹھی" دے واسیاں جتھاں شاہی بیگاں رہندیاں ہن۔ انگریزاں دے خلاف آپنے بچاؤ کیتے ڈوڈھے شہریاں طرحاں جان مارتے لڑے ۔ جیندا ثبوت او ۸۶۰ لاشاں ہن جیہڑیاں انگریزاں کوں قبضہ کرݨ ویلے لدھیاں ، حضرت محل اتھاں آخر دم تئیں لڑی۔ جیں ویلے حالت ڈھیر وِگڑ گئی تاں او "بیگم کوٹھی" کنوں "موتی باغ" اُٹھی آئی تے اُتھاں او محاذ بݨا کراہیں لکھنؤ کوں فرنگیاں کنوں بچاوݨ دا طرلا کریندی رہی۔ انھاں دی پیر اکھڑ گئے تاں ولا او "عالم باغ" اچ آ گئی۔ اتھاں ایندی ٹکر جنرل اوٹرم نال تھئی ، حضرت محل سبھیاں زنانیاں کنوں قسم گھدی ہئی اور اودھ دی آزادی کیتے لڑدیں لڑدیں جان ڈے ڈیسن ۔ چنانچہ اوٹرم کوں اتھاہوں وڈے امتحان وچوں لنگھݨاں پیا۔ ایہا حضرت محل ہائی ۔ جیہڑھی نکے لاشاں روپیاں اچ ویچی گئی ہائی۔

۱۳ فروری ۱۸۵۶ء وچ ریاست اودھ کوں انگریزی حکومت دا ہک حصہ بݨا ڈتا گیا۔ واجد علی شاہ کوں تخت توں لہا کے کلکتے اچ نظر بند کر ڈتا گیا تے اوندی ماں ایں ناانصافی دے خلاف لڑن کیتے لندن ٹر گئی ، پر بیگم حضرت محل لکھنؤ اچ ٹِک تے آپنے پُتر "دے حق کیتے تلوار نال لڑدی رہی۔

۱۸۵۷ء وچ اوں آپنے پتر برجیس قدر کوں لکھنؤ دے تخت دا وارث بݨایا ، تے اوں ملکہ وکٹوریہ دی حکومت دے خلاف کھلی بغاوت کر ڈتی۔ اتے جھنڈا چاتے وستی وستی تے شہر شہر پھری ٹُری تے لوکاں کوں اوپرے فرنگیاں دے خلاف لڑݨ مرݨ کیتے تیار کریندی رہی۔

اور لکھنؤ دیاں گلیاں وچ پلی پوسی ہائی۔ لوکاں دے مزاج کنوں واقف ہئی۔ چنانچہ لوکاں دے جذبات بھڑکاوݨ اچ کامیاب تھی گئی ہائی ! "

لارڈ کننگ ہک خط اچ برطانوی کمانڈراں کوں لکھدے :-

" ہندوستان دی ہر اکھ کا مرکز ایں ویلے اودھ اے ، اینکوں وی دِلّی دا انگوں اہمیت مل گئی اے ۔ اودھ ہکا سپاہیاں دی پریڈ دا میدان ای نئیں ۔ بلکل ایہہ اوہ جاہ اے جیندے نال سارے ہندوستان دیاں امیداں بدھیاں ہویاں ہن۔ اتھاں اودھ دی بیگم حضرت محل اے ۔ جیہڑھی آپنے پُتر دے حق کیتے میدان اچ آ کھڑی تھئی اے "

حضرت محل جیہیں عزت ، قدر تے محبت پاک وہند دی کہیں ڈوجھی با تھی کوں ولا کڈاہاں نصیب نہ تھی سگی اور لکھنؤ دیاں گلیاں اچ کھیڈی ، لکھنؤ دے محلاں اچ جوان تھئی ، لکھنؤ اُتے حکومت کیتُس تے لکھنؤ دی آزادی کیتے آخری دم تئیں لڑدی رہی ۔

اختر علی خان بلوچ افسانہ

سودا

ویڑھے اِچ ترائے ڈھیریں کوں تُرداپھرداڈیکھ تے پیرنؔ ڈتے کوں انیویں لگدا ہا۔ جیویں جو بھوئیں اُنہاں دے بار نال کنبدی پئی ہووے۔

او چالھی پنتالھی دے پیٹے اِچ ہائی اتے اُکا جمی وِگھے بھوئیں دا رقبہ ہَس۔ جمی ست وِگھے متاجری دی کاشت کریندا ہا۔ کلہا جِتا ہا۔ ایں کنوں وادھوں بھوئیں او وہا ڈی نہ سگدا ہا۔

اُوندی جوانی ڈاڈھی عیش نال گزری ہائی۔ او کھیڈ تماشے تے میلیاں ٹھیلیاں دا شوقین ہا۔ پیو دی چھاں سر تے ہاسی۔ ترائے وڈے بھرا دیوان ہڈ بھن کماوُ ہن تے ڈھانڈے ڈھوراں نال ڈھانڈے ڈھورین تے رہندے ہن۔ اُنے ڈاہ بارھاں کلے زمین سونا کڈھیندی ہائی۔ اوندے پلے کنک نال بھرے ہوندے ہن۔ او سبھنیاں کنوں نِکا ہا تے سارے گھر دا لاڈلا ہا۔ مزے کریندا ہا تے کڈاہاں طبیعت موج وِچ آندی ہائی تہ ہل دی ہتھی کوں دی ہتھ لیندا ہا چا۔

پیو دے مردیں ای گھر بار کھنڈ وکھنڈ تھی گیا۔ بھرا آپنی آپنی زمین گھن تے اُنج اُنج تھی گئے۔ تھان تے پئے ہوئے بُڑ ڈاند دی ڈھگی اِچ ونجالی ہائی گئی تاں او پَلیا تھیا تے بھر گیا۔ اوڑک ہک ڈینہہ اودی آیا جو اوں آپنے آپنی گئی ونجالی اِچ آن جھولی۔ او اُسّوں ہاڑ دی ڈُھپ سہیندا، منگھر دہاڑیندا تے پوہ ماگھ دے پالے اِچ ستھر کڈا اڈکدا ہا۔ اونکوں وَل کڈاہیں سیر کھتّن دی واہ دی نہ لبّی۔ جوانی دی ہر گالھ وِسر گئی اوعیشاں تے مستیاں پُرانے قصے بن گئے۔ کھیر تے گھیو دیاں نہراں سُک گیاں، کنکاں دے پلے واندے تھی گئے!

تے ہتھوں تقدیر اُوندے نال ہاسے کرن لگ پئی۔

ہک ڈو دی گالھ نئیں، پنج ڈھیریں جمیاں۔ اِتھاں وِچوں ڈو تاں دھرتی دا دانہ پانی چکھے بناں حیاتی دے ڈینہہ پورے کر گیاں، اتے ترائے کوڑی وَلہر دا تگر دودھریاں، دِگھریاں تے اُسّریاں گیاں!

اُتے ہن ہاجراں جوان تھی گئی ہائی!

ہاں! ہاجراں دی جاہ میڈا کوئی پتر ہوندا تہ اَج میڈا بانہہ بیلی تے بازو بَندا۔ تے اساں ڈوہیں رَل کے تقدیر دا ہتھار بھنوا ڈیندے۔

ہاجراں پوری جھنگی جھنگر ہائی

ڈِٹّیل تے گوندھواں پنڈا۔ اُسردا قد، لمبے لمبے ہتھ پیر۔ تھاپیاں تھیپیاں تے چکّی پیہون پیوں تہاں وِچ گنڈھے، موٹیاں موٹیاں اُنگلیں۔ تِرڑتے بھنتّے نوں کنک رنگا رنگ، بھریا بھریا مونہہ، کِرڈیاں کِرڈیاں اکھیں۔ سیتی

جوائی کنڈں آزاد، گھنگھریالے کالے وال، اوندے
پیٹ اچ ریشم والی نرمی تے لچک نہ کوئے نہ ہائی پر اوندے
نین نقش تے زلاویں مسکت اُکّے اُٹھ بھاندے وی نہ
ہن۔ اوندی اے روک تے بدی سوہنی کھِل ٹُنک اچ
کوئی کھوٹ نہ ہا۔ اوندی کِھل اچ ہک انوکھڑے سُر ساز
دی چھیس ہائی!

اوکڑی محنت آلی جو بکی ننگر ہائی۔ او سارا سارا
ڈینہہ کماں کاراں اچ جُتّی رہندی ہئی تے اصلوں نہ تھکدی
ہائی۔ اوکڑھ واہی اچ پیؤ دی ہانہہ بیلی ہائی۔ گھاہ کپیندی
ٹوکہ ٹکیندی ڈھانڈیاں کوں پٹھے پیندی تے نتّے تک
مریندی ہائی۔ ہا ہک ہل نہ وہیندی ہائی۔ کیوں جو ایہہ کم
زنانیاں کنوں کرایا نہ ویندا ہا۔ رواج جو نہ ہا۔ گھر دے
باقی دے کیں کاریں اچ سبھناں نال برابر دی شریک ہائی
او منہہ اندھارے اُٹھدی ہائی تے رات دے پہر ہارے
کھٹڑی تے اُڈھاندی ہئی۔

ہُن ہاجراں جوان تھی گئی ہائی

ایہہ جوانی پوپھری محنت پورے تلے پسر پئی گئی
ہائی۔ پر جوانی جوانی ہوندی اے۔ کماں کاراں اچ رُجھی
جوانی کہیں ویلے گنگناونڑ تے مجبور تھیسے ہا یا اکھیں
وچ تکھی چمک پئی کراہیں لسک ونجے ہا تاں پیرنڑ ڈتہ تک
ویندا ہا۔ متھی ہلی اُمر دی جوانی دی ایں اُٹھ جاڑی اُتاں
کوں اول محسوس کیتا تہ اوکوں ایویں لگا جیویں تقدیر اوندی
غیرت کوں کسوٹی اُتے پئی لیندی اے۔ ایہہ پرکھ کیتے
جو سونا کھرا اے کہ کھوٹا؟

اوں سوچیا ہُنڑ میکوں ہاجراں ٹور ڈیونڑی چاہیدی
اے، رِدھی پکایا دھن اے، پر میڈے پلّے تاں کجھ
کوڈی وی کائنی۔ آندے سال فصل چنگی تھئی تاں ایکوں
تاں ایکوں ضرور پرنا ڈیساں، آندا سال آیا تے لنگھ گیا۔
پیرنڑ ڈتے فصل چاتی اتے اوندے پلّے بھُرچ
نہ بچے۔

ولا ہک مرنا ایہہ پیا جو اوندا بڈھا ڈاند مر گیا۔ اوکوں
نواں ڈاند گھِننا پیا۔ جوانی ہک پیا ٹپ ماریا۔ ہاجراں
اٹھاراں ورھیاں دی تھی گئی۔ ہاجراں پیؤ دے ہر کم اچ
شریک ہوندی ہائی۔ پر پیرنڑ ڈتہ ہِل دا اٹھدا کپڑے تے
سوچیندا ہا۔ میں ایا پہاڑ جیڈی جوانی کوں کیڈاں تئیں
اپنی جھوکھاٹ نال بدھی رکھساں۔ جوانی دیوانی ہوندی
اے، ٹھڈا دی کھا سگدی اے۔"

اوں نویں ڈاند کوں تھہر مار کے آکھیا بجھولے آ!
ذرا ہمت کراہاں، میں آندے سال ہاجراں کوں ضرور لاڈلے
لاونڑ چاہندا ہاں!

آندے سال رج مینہہ وسیا

ایہہ مینہہ لوکاں دیاں رڑھیں اچ سونا بنڑ ترو ٹھا
پر اوندے کیالے اچ جیویں نپّاٹوں ڈھے پیا ہووے
شور دا ڈوڑ ڈنگاں دے ٹکّر کوں محتاج تھی گیا۔ اتے....
.... تے ہک ڈینہہ ہاجراں کنوں چھوٹی بھینڑ ریشاں
دی کمیدیں ہوٹھاں نال آکھیا۔

"بابا! کجھ میڈی وی سوچ۔ میں وی تاں پوری زال
بنڑ گئی آں!"

اوندے ہال تے ڈو پہاڑ آنڑ ڈٹھے اتے اوندی
ہمت تروڑ پئی گئی۔

ہاجراں اُنویہوئیں سالاں اِچ ہائی

پیرن ڈِتے دی ٹُبری بھاگ بھری اَلائی۔ "جیویں ہوویں، ڈو تُہیں چھوہریں جوان تھی گئے نی۔ وڈی کوں تاں کہیں دِھر تے لاتویا ہا!"

"بے شک..... میکوں ہر ویلے انہاں دی گِنتری رہندی اے پر گھر دا حال تیں کنوں وی لُکیا کائے نی!"

"ول وی..... چھوہر کوں کِڈاں تئیں بہلائی رکھسیں تیئوسے جو ہاجراں اِچ اُجکی دیاں چھوہریں آلی کوئی گالھ نیئں، او تاں چھوہرا اے!"

"چھوہر..... " پیرن ڈِتے مُٹھی تے بیٹھیں بیٹھیں سوچیا..... "ہاجراں جیکر پر پُج گئی تہ میڈا تہ ہِک بازو پنچ پوسی۔ ہاجراں میڈی دِھی نیئں، پُتر اے پُتر!"

"کمینہ..... ذلیل..... بے سمجھا....."

ہِک کوڑا کوہڑا اُلا اُوندے کنیں پیا۔

اور گھا پر سے اُلا نال پولیا۔ "بھاگاں! آندی فصل تے میں ہاجراں دے ہتھ ضرور پیلے کر ڈیساں!"

جڈاں آندی فصل کو بہوں آئی تہ اوندا اُڈوجھا بُڈھا ڈاند وی لاغر تھی گیا۔ تے ڈانداوں قصائی دے سپرد کر ڈِتا۔ تے وَلا اُوں اُسمان دو مُنہ کر کے آکھیا۔

"نیلی چھت آلے آ! ہُن تئیں میں آپنی ہمت دا سہارا گِھدے، اُتے ہُن ہِکو تیڈا آسرا اے!"

اُوندے بھرانواں رَل مِل اُوندی فصل وہا تاں ڈِتی پر ہِکے ڈاند نال فصل ہِک کیڈیں سگدی ہائی۔ اوں نصیباں ہارے وستی دے ہِک ہِک بندے اَگوں ہتھ اَڈیا۔ کلّہ کمن زمین وی ڈیوڑھی کیتُس پر کہیں جا ہوں اونکوں اُدھار نہ مِل سگی۔

اُوں ڈیہہ او تھک ہُٹ کے جڈوں گھر وڑیا تہ بھاگ بھری وَلا ہاجراں دے پرنے دا قصہ چھیڑ ڈِتا۔

پیرن ڈِتہ بولیا۔ "اُوندے وریں دسا ڈیہاڑیں دے ڈھنگ انوکھڑے ہِن۔ ڈیون تے آندے تاں چھپڑ پاڑ تے ڈیندے!"

"چھپڑ پاڑ تے کیہوں ڈیندے جھلّا! میڈی گالھ مَنّیں تاں پاٹی دے ہِک مُنگر اُتے ہاجراں دے ڈو حرف پڑھوا ڈے!"

"کیا آکھی؟ پاٹی دے ہِک مُنگر اُتے.....؟"

پیرن ڈِتے ہکّا بکّا تھی کے پُچھیا۔

"ہا ہیا..... ہتھ خالی ہووے تاں اینویں کرنا پوندے!"

"ناں" پیرن ڈِتے ہو کدیں اَلا ڈِتا۔ "ایہ گھر دی ریت اے جو دِھیاں اِتھوں سونے چاندی نال لَدّ پچ تے ٹُردیاں ہِن!"

"جھلّا! بھلے ڈیہاں دی تانگھ اِچ اِیہا اُجھیڑ ڈیہہ دی نہ ولیا تہ کیا کریسیں؟"

اُڈوں نِندھی دھی رشتاں پیو دے اگوں رو ڈِتی آن رکھی۔ پیرن ڈِتے گھراں پاتا نہ اوسنگھ اِچ پھس گیوس، اوں مونہیں اَلا اِچ پُچھیا۔ "کوئی رشتہ ہِنی خیال اِچ؟"

"ہے تاں سہی"

"ڈَس"

"او میڈے پیکیں اِچ فقلو ہے ناں! ڈاڈھا شریف

تے تختی چپو کرا اے"

"ہوسی..... پر اوو ی ہیں وانگوں بکھا نگا اے؟

ریشماں تے ہاجراں دیاں کھنڑیاں نالو نال ہن،

پیرا انہاندا روٹی کھاتے رُگیا۔ اڈوں ماری سم گئی۔ تہ

ریشماں بولی۔

"ہاجراں! مُو تہ ٹھکرا دیں تاں ہک گالھ ڈساں!"

"کیا۔ اپنے کوں ڈو ربجا ڈاند کھٹن کیتے کوئی

خزانہ ہتھ آگئے؟"

"ناں!"

"کہیں بھُوں قرضہ ڈیسیج گیس؟"

"اوہوں!"

"وَل ایہہ جیہیں کیڑھی گالھ اے جیڑھی ڈسن

بیا ہندی ایں؟"

"فضلے کوں جاندی ایں؟"

"فضلا......؟" ہاجراں لحظہ کھن سوچیا۔ جاندی

آں۔ اماں دے سنگ دا اے!"

"کیڈا سوہناں گبھرو اے"

"نہ ڑی، ہوسی دی تاں میکوں کیا؟"

"اوسہرے بدھی، ڈھول نغارے وجیندا

کہیں کوں کنوار بنا کے گھن ونجے تہ کیویں لگے ہاجراں؟"

"میکوں کیا پتہ؟..... ایہہ توں کیہاں قصہ چا

بیٹھی ایں ریشماں؟"

"ڈسا ہاں، او کیڑھی کنوار اے جیہندی ڈولی

فضلا چا دیسی؟

"ہوسی کوئی، ایں وستی اِچ شادی کیتے بیٹھیاں

ھیاں چھوہریں دی تھوڑ تاں نہیں!"

"ہاجراں! ڈو بیٹیں دے دیگھڑے وسے

آ بگئے نی۔ ریشماں رووَن ہا کے آلا اِچ آ گیا۔

"ریشماں! ہاجراں تھکے تھکے آلا نال بولی "

ہُن سم ونج!"

رات دے اندھارے اِچ ریشماں ڈیکھ نہ سگی

جو ہاجراں دیاں اکھیں توں ہنجوں وَیہہ تے گلھاں تے آ گئے

ہن، اوں ریشماں کنوں ہئی تری گالھ نہ پچھی۔ او سمجھ گئی

جو ہُن پیکے گھر اِچ اوندے ڈیہاڑے پورے تھی گئے

ہن۔ ہر جوان نینگر دے مَن اِچ کوئی نہ کوئی بانکا گبھرو گھر

وَسدا ہوندے۔ ہاجراں دی تاں جوان ہائی اوں آپنے من

اِچ جھاتی پائی تاں اونکوں دل دی ہر جھنڈ خالی نظر آئی ہن

اوندی عمراں دے اُنوی ۱۹ سال ایہیں وستی دیاں گلیاں اِچ

گزرے ہن۔ اوندے ہلانویں سَن دے ساتھی ہُن جوان

گبھرو بن گئے ہن۔ او اونکوں آندیں ویندیں وستی دے

رستیاں تے گلیاں وِچ ملدے ہن۔ اُڈاں تے آہو ل

ساہیں تھیندے ہن۔ رڑھیں دے اولے وی ٹکرا تھی

پوندا ہا۔ پر اِچ تائیں کہیں دا نقشہ اوندے دل تے نہ

بیٹھا ہا۔ کہیں اوندا رستہ نہ روکیا ہا۔ کہیں اونکوں اکھیں اکھیں

وِچ پیار دا سنیہڑا نہ ڈِتا ہا۔ او تھیریں شام ویل پہر رات

تئیں بس کم اِچ غرق رہندی ہئی۔ اوندا اتھکیا ہُٹا بُت

مٹھی نیندر دی جھولی اِچ ایتھوں ایڑھ پوندا ہا جیویں دل دا

اَن جاتا تھکیا پیار وی پکی نیندر سم پوندے ہا!

اوں رات اوندی نیندر حرام ہائی۔

گھُگ اندھاری رات ہائی۔ کہیں کہیں ویلے کوئی ٹھڈی

ہیل تاریاں دے پھکے پھکے پسے سو جھلے اِچ اُوندے گلھاں اُتے ٹھڈے مٹھے لباں دے پیار دا اگوں کھنڈ وبندی ہائی۔ پر اللہ جانے کیوں اِت لیوں اُوندے مُنگے ہنجوں چمکن لگدے ہِن!

فضل!

ہم عمراں سنگتیاں اِچ سبھ کنوں غریب ہا۔ ہاجراں دا اگوں اوندی نکی عمر تے اجر کی جوانی دی دھرتی دا بار تلے پس تے رہ گئی ہائی۔ فجری سو جھلے تے ڈیہہ لتھے اندھارے ہِچ اوں کئی واری فصلے کوں ڈٹھا ہا۔ اوندے مونڈھے تے ہل چڑھیا ہوندا ہا۔ او ہک بیٹے کو ٹھوں اُٹھ سو ٹہیاں وانگوں لنگھ ویندے ہِن۔

رات دے اندھارے اِچ ہک پے بھلواں پچھانواں بیھاں ظاہر تھیا۔ دلا اوندے تے چاندنی دا نور پیا۔ اوں پچھانویں نکھر تے فضل دی شکل دھار گھدی۔ چاندنی دے نور دے چوں نکھتے ہوئے پچھانویں تے سوہنیں دی وحور نہائی۔ ہاجراں دے بالغ خیالاں دا نکھریا نکھریا غازہ ہائی۔ اہیں خیالاں اِچ ہاجراں دے سبھے اپنے سُپنے خواب رل مل گئے۔ خواب..... ادھورے اتے پورے خواب ..... اتے ولا ہاجراں آپنے من اِچ جھاتی پاتی تاں اوندا من محبت دی چاندنی نال بھر تریچ گیا۔

کھیر نال مونہہ تئیں پُٹ، چھپ پِنڈے ٹنگروانگوں تے سی پالے دے ہوندیں دی اُوندا انگ انگ پگھر نال پسیج گیا۔

اُتے فجر کوں ریشماں ہاجراں دے اکھیں وچ اکھڑی چمک تے اُوندے ہوٹھاں اُتے ہک عجیب رنگ ڈٹھی ہاجراں لستی دی مٹوری تے اوندے اُتے کندوری

اِچ ولھیٹیاں روٹیاں چاتی کھوہ دو ویندی پئی ہائی۔ چھپرے دے نال آلے کیارے اِچ پانی لگا کھڑیا ہا۔ کہیں مونڈھے تے رکھی پانی لائی کھڑے گبھرو چٹ چیل سیدھی کرتے اوندو ہک نگاہ سٹی تے ولا آپنے کم اِچ لگ گیا۔ ہاجراں اوں نگاہ دے کھمیاں نال اُڈدی کھوہ تے وینج پُجی۔ پیو دے اگوں روٹی رکھیندیں الائی

"ابا! اساڈی رڑھ کوں پانی کون لائی کھڑے؟"

"فضلا اے! اَج ڈو ڈہاڑے اندی پھلی کنوں منگیا ہائی!"

کھوہ وہندا پیا ہا۔ ہیٹھ دی ٹرول ٹرول آندی پئی ہائی، ڈاندے ہوسے ہولے قدم چیندے پئے ہِن۔ ہاجراں گدی تے وینج بیٹھی۔

"سلام علیکم"

پیرن ڈتے گرھاں نکلدے آکھیا۔ "وعلیکم سلام!"

"پیرن ڈتے دیارے دا کھوہ ایہو اے؟"

"میں ہاں پیرن ڈتا!"

"میں تہاڈی کنوں آیاں، میکوں وریام بھیجے!"

"ہاجراں! کھٹ چاوا!" پیرن ڈتے ٹکر ماری۔ ہاجراں کنڈھ دے آسرے لگی کھبی ترڈی پلنگھا جیہیں کھٹڑی آن رکھی۔

"وریام دا کیا حال اے؟"

"چنگا بھلا اے!"

"کھٹ تے بہہ مہرا!"

مہراں کھٹ تے اُڑ گیا تاں پیرن نرہاٹ اُگمڑں

چار کھیا۔

۱

ہزمان آکھیا۔ "نہ! میں رسی پیساں"
ہاجراں گھانی نسی اِچ ٹھڈا پانی رلایا۔ لوݨ دی چُٹکی رلائیس، اُتے منگر بھر کے اگوں رکھ ڈتس۔
"بھرا، دریامے کُجھ سدھ سنیہا ڈتے؟"
"میکوں تیڈے نال کم اے ملکا، ݙو ݙیہاڑا اِتھائیں کریساں!"
"کیوں نہ، سر اکھیں تے......"
ہاجراں مائی ݙو ݙیہاڑاں کوں ݙو آدمیاں دی روٹی آنی
ہاجراں گھر تے کم کار مُکاوݨ شروع کیتے۔ پھوسیاں کٹھیاں کیتوس، تھاپیاں تھپیوس، بُندراں صاف کریندی لگے ہے جو ٹوکرے اِچ پینسی دا اِنہیں ݙاندیں دے پٹھے کوں آکھڑی تھی تے ݙاندیں کوں شمشکارݨ لگی راڑوں
ہزمان دیاں اکھیں اوندے پچھوں پچھوں لگیاں رہیاں۔
ہزمان اَدھ کھڑ عمر اِچ موٹا تازہ کھا آدمی ہا۔ جیندیاں مُچھاں دے چھٹے دال چمکدے ہن۔ صاف دھوتے چٹے کپڑیاں اِچ او کوئی چنگاں بھلا آدمی لگدا ہا۔ کھٹ اُتے او ݙاہڈے رُعب نال بیٹھا ہا!
اوں آکھیا۔ "ملک پیرݨ ݙتہ! تیں میڈا ناں پتہ نی پچھیا؟"
"دریام میڈا اسامی اے، توں اوندا بھیڑا آئیں میکوں تیڈے نال پتے دی کہیں لوڑ اے؟"
"ملکا! میں ہٹی دا نمبردار اللہ ڈیوایا ہاں!"
"او ہو!" پیرݨ ݙتے حقے دے مُکھل اِچ تماخو وکھیں آکھیا۔ "میں سُنجاݨ ہی گیا، ایہ کیوں نی آکھدا

نقرے دے گھر شاہ آگے۔"
ہزمان سیاݨے لوکاں وانگوں ٹھیکیا۔
پیرݨ ݙتے کھاڈے تے ونج کے حقہ تازہ کیتا
ہاجراں دے کن اِچ کُجھ کُھس پُھس کیتیس، او ٹوکرا بھرے رکھیندی گھر کوں ٹُر پئی۔
فضلے آکے ݙسیا۔ "چاچا گیارا بھر تیج گئے!"
"توں آپݨاں ݙاند کھول تے گھن ونج پترا، تیڈی ݙاڈھی منت چاڑھی اے۔"
فضل کھوہ توں ݙاند کھولݨ لگ پیا تے مہر اللہ ڈیوایا پچھیا۔ "ایہ جوان کون تھیندے؟"
"آپݨی وستی دا ہے"
"ایہ اپݨا ݙاند ہا؟"
"سائیں کیا ݙساں؟ ݙاند بُڈھا ہا تے فصل دے موقعے شودا مر پئے۔"
"توں دریام دو جیکر کہیں چھڑی دے ہتھ ای سنیہا بھیج ݙیندا تاں ہٹی کنوں ہک چھوڑ ݙو ݙو ݙاند آ ویندے!"
"کیوں دریام کوں پتہ کائے ناں ہا؟ میاں کیوں مونہہ کھلوئیندیں۔ بس قسمت آپݨی اِچ نسالا بھیر نہ ہووے۔"
حقے دی نڑی بھوندی رہی تے نال نال پیرݨ ݙتا آپݨا ݙکھڑا روندا رہیا، سُݨیندا رہیا۔ ہزمان دل رکھیاں گالھیں کریندا رہیا۔ اوں آکھیا جو
"دھمی میڈے نال ہٹی چل، چیڑھا ݙاند بھانوی بندا توں کھول آ۔"
اوں رات پیرݨ ݙتہ گھر ولیا تاں ݙاڈھا خوش تے رہاں ہا۔

بَیں ویلے ترییہے دِمیّاں سم گیاں تاں اوتریمت
اُگوں گالھ چولی۔

"بھاگاں! آہدا نہ ہم، خدا ڈیوݨ تے آندے
تاں چھپّڑ پاڑ تے ڈیندے۔"

"لوکاں کوں ڈیندے پرساڈے ......"

"کفر دا کلمہ نہ بک، جاݨدی ایں اَج ہٹی دا لمبردار
کیوں آیا ہا؟"

"کوں ہاں، میکوں کہیں سُدھ ہے؟"

"او ہاجراں دا رشتہ منگݨ آیا ہا!"

"ہاجراں دا.....؟ کیندے کیتے...؟" بھاگاں
حیران تھی پچھیا

"آپݨے کیتے..... پر سال اوندی زنانی موئی اے!"

"بلک.....!" بھاگاں تڑف دے اُلانی۔ "ہاجراں
نینگر ہکڑا اے، کوئی غریب کنوارا رشتہ......"

"میں ہاجراں کوں تکھ ننگ دے سوا کیوں کراں
بھاگاں! اے بھرے لڈے گھر دا راج منظر بسی!"

"بلکا! سوچ گھن۔ کتھائیں محلات دا خواب ڈیہدیں
ہاجراں چھپّر ڈھاری نہ تھکوں ڈے بہوے۔"

"توں فکر نہ کر..... میں سوچ سمجھ گھدّے!"

بھورے نال رَل تے جیڈوں لاکھا ٹُریا تاں کھوہ اُڈݨ
کھٹولا بݨ گیا۔ وستی دا وَس وسیب حیران تھئی تے پیرݨ
ڈتہ پھنڈیاں ناں ماندا ہا۔ موݨہہ موݨہہ دیاگالھیں تے وَن
وَن دیاں خبراں کھنڈیاں۔

ہک رات بھاگاں کوں مُبارکاں ڈیندیں آکھیا۔ "بھیݨ
ہاجراں وڈے نصیبے آلی اے۔ بھرے بھرائے گھر دی
وَرتج مالک تھیسی۔ اُتے مُفت اِچ تریّں بالاں دی ماوی...."

ہاجراں سوچیا۔ "میں دُنیا دا کیا وِگاڑے جو ایہہ
ایں طرحاں زہر ہیٹی کڈھیندی اے۔"

زہر!

ہاجراں کوں انیویں لگا جو ہک زہر ہوے ہوے
اوندے رگاں ریشیاں اِچ پھیٹا رَحیدا، رَسدا ویندے
اوندی گھمّی تپّی جوانی آلس بھن تے جاگ پئی ہئی۔ او دُلا
سیوسیاں دی روڑی تلے پر پھیچݨ لگ پئی۔

ہک ڈینہہ ہٹی دا لمبردار اللہ ڈیوایا کجھ بندے
گھن تے آ گیا۔ ڈھول وَجا نہ شرنا نہ کوکی، نہ کوئی دُھم
دُھمکا تھیا، ہاجراں کوں مہندی لاتے رَتا جوڑا پوا کراہیں
کنوار بݨا ڈتا گیا۔ اوندے متھے تے ٹِکا، نک اِچ نتھ،
بانہیں اِچ چوڑیاں، پیریں اِچ تروڑے۔ پر کنوار دے
مُکھڑے تے رونق نہ ہائی۔ کیوں جو ایہہ زیور اللہ ڈیوائے
لمبردار دی موئی زال دے ہن۔ پیکے واروں اوں کوں ہک
زیور وی نہ لبھا ہا۔ پیرݨ ڈتے دی نک رہ گئی —— ہاجراں
زیوراں نال لڈی پھدی اوندے گھر دُوں نکلی۔

پیرݨ ڈتے کھوہ دے کمیں کار بݨ کیتے ہک ہیلی رکھ
گھدا، ہُݨ او نکوں اِتنی واندیل وَیندی ہئی جو او چیتی پیٹی
بُدھ تے وستی اِچ ٹُر پھر گھندا ہا۔ ہُݨ اوندی چال ڈھال
کنوں غریبی فقری آلی لاغری تے جھک تراں ویندی رہی۔
اوندے موݨہہ تے رُعب نظر دا ہا۔ اوندے بھاݨے اِچ
ڈُو جوان ڈاندال دے نال ہک کمیر آلی منجھ وی بدھی
ہئی۔ اوندے گھر جتھاں مانگوی تا نگوی ٹِکی وی اوکھی تھیندی ہئی

ہُݨ گھیر تے گھیو گھِنݨ اِچ نہ آندا ہا۔

اللہ ڈیوایا لمبردار بہوں خوش ہا۔ ہاجراں ساہورے گھر وینديں ای گھر دا کم کار سنبھال گھدا۔ ڈیوائے دی پہلی تریمت دے مرݨ نال گھر دا حال ڈیکھݨ دا نہ رہیا ہا۔ ہاجراں گھر دا نقشہ بدل ڈِتا۔ ڈیوائے دے بال بچے اوندے نال گھُل مِل گئے۔ وڈی دھی زہراں پندرھاں سولھاں ورھیاں دی ہئی۔ ہاجراں اونکوں نِکی بھیݨ بݨا تے پیار محبت دا ورتارا کرݨ لگی۔ پر او ہائی کوئی نِکھے مزاج دی۔ او متراٸی ماکنوں پڑے پڑے کنی کنا دے ... ہئی تے ہاجراں دے مُنہ لگݨ نال ہانویں پھر کڈی ہائی جیویں اونکوں کوئی بنگھدا ہووے۔

ابھݨ ہک سال ای تھیا ہا جو زہراں پیو دے کناں اِچ کجھ ایہو جیہاں زہر بھریا، جو ہک ڈینہہ زہراں نال معمولی جیہیں تُو تکرار اُتے اللہ ڈیوائے ہاجراں کوں کُٹ کُٹ تے مُنجھ بݨا ڈِتا۔ او نہ تاں رو سگی تے نہ ایہہ پُچھ سگی جو مہرا! میڈا قصور کیا اے؟ اُتے ولا ایہہ کُٹ مار تریمت دی کار بݨ گئی۔ اُتے ہک ڈینہہ ہاجراں پُچھ بیٹھی۔ "مہرا! میکوں کیڑھی خطا دی سزا ڈِتی ویندی اے؟"

"کڈاہاں کڈاہاں ڈھوڑ جیہی جھنڈک ڈِتی وینجے تاں کپڑا سُتھرا رہندے!"

"مہرا! میں تاں اُوں ویں صاف سُتھری ہاں، جیویں پہلے ڈینہہ کوں ہم۔"

"کو ہݨاں تیڈے دل اِچ کجھ میل آ گئے۔"

"جیویں! توں ایہہ کیویں نی آہدا جو زہراں گوڈے پچھے تیڈے کن بھریندی رہندی اے۔"

"پر زہراں کوڑ مریندی اے؟"

"ہا!"

"جاݨدی ایں او کیندی دھی اے؟"

"ہا جاݨدی ہاں!"

"او رہی دے لمبردار مہر اللہ ڈیوائے دی دھی اے۔"

"میں دی تاں...."

"توں....!" ڈیوایا رَتیاں لال اکھیں کڈھ تے بولیا۔ "توں جاݨدی ایں، تیڈے پیو میکوں میڈے ہتھ کتلے مُل اِچ ویچیا ہا؟"

ہاجراں کجھ نہ بولی

"ہک ڈاند تے ہک مَنجھ دے وٹے...."

ہاجراں دی دھاڑ نکل گئی۔ "مہرا میکوں آپݨے پیراں اِچ لتاڑ چھوڑ پر میڈے پیکیاں کوں کجھ نہ آکھ!"

مہر ڈیوایا ٹھٹھہ مار تے کھلیا۔

اتے ہاجراں آپݨے گھر آلے دے نال نال آپݨی متراٸی دھی دی وی باندی بݨ گئی۔ گھاٹی دے ڈاند وانگوں اول آپݨے آپ کوں وِنجا ڈِتا۔ ایں وِنجایس جو سُوا تھی گئی۔ پر مہر ڈیوائے دے مُتھے اُتوں تریڑیاں کڈاہیں نہ گیاں۔

تھیندیں تھیندیں ایہہ خبر مَلک پیرݨ ڈِتے تئیں پُہنچی تاں اوندے خون جوش ماریا۔ اوں سوچیا میں ڈیوائے لمبردار دے کول ویساں تے پُچھساں جو تیکوں کیڑھے قصور اِچ میڈی دھی کوں پھٹّے اِچ پاتا ہوئے۔ ہیں تاں تیڈے اُتے مِنت لائی ہئی۔

"مِنت!" — پیدراں اُتے پڑے ہوئے لا کے ڈاند تے گھیر والی مَنجھ اوندو ڈیکھ تے آکھیا — اُتے

اوندے متھے تے شرمساری توں پنگھر آ گیا۔

زہراں دے لائوݨ چائوݨ تے ڈیوآئے ہک ڈینہہ آکھیا — "ہاجراں! اللہ جاݨے کیا راز اے، جڈاں کنوں توں ایں گھر اِچ آئی ایں، گھر وِچوں برکت چُو گئی اے۔"

"میں تاں ایں گھر اِچ ہڈ بھن تے کم کیتے!"

"جیڑھے گھر اِچ گھر آلی دی نیت خراب تھی ونجے اُتھاں برکت نئیں رہندی۔"

"میڈی نیت اِچ تاں کوئی کھوٹ نئیں۔"

"ہاجراں! بھاݨیں توں میڈا سارا گھر دی چا کرائیں پکیں پچا ڈیویں تیڈے پیُو دا ڈھڈ کڈاہاں نہ بھرسی!"

"لمبردارا! ہر ہک کوں آخر جیند ڈیوݨی اے میڈے اُتے ایڈی وڈی تہمت نہ لا جو اسمان ترٹ تے تلے آپووے۔"

"جیڑھی رن ہک ڈاند تے منہ وٹے وک تے آوے اوندی نیت دا کیا اعتبار؟"

"مہرا! میں پیُو کوں آکھو اپھیندی آں، تیڈا ڈاند نے منہ تیڈے تھاں تے آپڑ ویسی!"

"میں پیکے گھر اِچ ڈکھی سُکھی کھا تے صبر شکر کرتے بہہ رہساں، ولا تاں توں خوش تھی پوسیں نا؟"

مہر ڈیوائے ہک واری ول اوکوں ایویں پنج ڈِتا جیویں کیاہ پنجیندی اے، پر اوں اللہ دی بانھی چوں ل تک نہ کیتی!

مہر ڈیوائے آکھیا — "ہاجراں! تیڈی نکی بھیݨ رشیماں جوان تھی گئی اے نا؟"

"توں کیوں پچھدیں مہر آ؟"

"او..... او میڈا بھتریجا ہے نا رحیموں!"

"ہا!"

"آکھیں تاں اوندے رشتے کیتے گالھ کراں!"

"ناں! رحیموں لُچا لفنگا اے، میں ہک گنگ دام دا بھترا اوکوں کیوں کپڑاماں؟"

"او بہوں ڈھیر کم ڈیوݨ کوں تیار اے۔"

"رشیماں وِکاؤ مال نئیں مہرا! رحیموں سونے دا محل کیوں نہ اُسار ڈیوے میں آپݨی بھیݨ کوں وِکن نہ ڈیساں۔"

"چنگاں، ہک چنگی خبر سݨا تیراں تیکوں؟"

ہاجراں کجھ نہ بولی۔

"ملک بیرݨ ڈِتہ ہک ڈاند تے منہ گھن تے آپݨے ل وستی دا چوہدری سمجھ بیٹھا ہا، جاݨدی ایں اُوں کیا کیتے؟"

"کیا کیتے؟"

"اوں وستی دے ہک چور دی ضمانت ڈِتی ہائی۔ چور بھج گیا، ہُݨ اوکوں ہک ہزار روپے دی ضمانت بھرنی پوسی!"

"ہک ہزار روپے دی ضمانت.....!" ہاجراں دا ہاں مونہہ اِچ آ گیا تے او کمیدی فرش تے بہہ گئی۔

"سوچ گھن ہاجراں! جیکر او ضمانت نہ بھر سگیا تاں میں آپݨے ڈماݨڈے کھول آساں تے اوندا گھر بار قُرق تھی ویسی!"

ہک اندھار گھلیا تے ہاجراں ککھ وانگر اُڈ گئی۔ او

پتے بھول پترے کنوں پولی۔

"مہراں! بھاتوں کجھ تھیوے ہیں ریشماں کوں وِکّن نہ ڈیہاں۔ تیکوں رحیموں نال ایڈا پیار اے تاں آپنی دھی زہراں کیوں نی چا ڈیندا؟"

"تیں کیڑھے منہ نال میڈی دھی داناں گدھے؟"

ڈیوایا چیک پیا تے پیراں کنوں کھلا لہا کراہیں اوندے پنڈے کوں گھا چھوڑیس، او فرش تے بیٹھی مار کھاندی رہی۔ پے وس انکھیں مہر ڈیوآئے دے موں دو تکیاں رہیاں، ڈلا انکھیں دا سو جیلا ٹک گیا تے او بے ہوش تھی زمین تے موندھی ونج پئی۔

"رکیتی، میڈی دھی داناں اوں لچے لفنگے دے نال گھندی اے!"

ہاجراں کھٹ نال لگ گئی، اوندی خبر لاہوݨ والا کوئی نہا۔ او کلہی پئی پئی چھت دو تکیندی رہندی ہائی۔ زہراں اوندے ناوں لنگھے ہاں آکھے ہا

"مکر کرتے نسی پئی اے مرے نال، کم کار کنوں بھی جان چھڑا گئی ہس۔"

وستی دے کہیں نیک بندے پیرݨ ڈتے کوں ونج خبر پچائی۔ او آیا۔ مہر ڈیوایا کہیں جایا ہا۔ ہاجراں کھٹ تے مستی پئی ہئی۔ اوں پیو کوں ڈٹھا تے ٹنگاں تے موں ڈوجے پاسے پھیر گھدس۔ او منجی دی باہیں نال لگ تے زمین تے بہہ گیا۔ پٹکے دے پلوں نال ہنجوں پوکھیس جنہاں اُتے رستے دی دھوڑ جم گئی ہائی۔

"ہاجراں! میں تیڈا اسیر ہاجراں گھدے۔"

ہاجراں چپ ہئی۔

"میڈی دھی! توں میں کنوں رُس گئی ایں۔ سُڑاں جانداں توں ڈکھی ہیں۔ تیڈا بار میکوں کیوں بارا لگا ہا۔ میں سِر توں لہاتے سٹ گھتیا!"

ہاجراں ول وی چپ رہی

"میکوں کہیں خبر ہئی جو مہر ڈیوایا ایہو جیہا ظالم ہوسی۔ میں تاں اوندے اُتے منت چاڑھی ہئی!"

"منت.....! ہاجراں پاسہ پلٹیا— "بابا! سچ توں احسان کریندا تاں میڈا نکاح پانی دے ہک پیالے اُتے پڑھوا ڈیندا۔"

"میں کیڑھا وڈا خرچ کیتا ہا چا ہاجراں؟"

"تئیں ہک ڈاند تے سنگھ دے وٹے میکوں ونج ڈتا ہا۔ تئیں کیڈا سستا سودا کیتا ہا؟"

"ونج ڈتا.....؟..... میں.....؟" پیرݨ ڈتے سِر سٹ تے ستا پکڑ گھدا۔

"بابا! لوک ایہو کجھ آہدن اُتے مہر وی کا ایہو طعنہ ڈیندے۔"

"میڈی نیت ایہہ تہ ہئی۔ میں مہر ڈیوائے کوں ڈھانڈیں دا مُل ڈیوݨا ہم پر تقدیر......"

"تقدیر.....!" ہاجراں کھٹ اُتے اٹھی بیٹھی اوندے الاپ کاوڑ دی بجلی دا کڑکا ہا— "توں نت تقدیر دا روݨا روندا رہیں بابا! اساں دکھی تنگی کھا تے خوش ہاسے، پر توں تقدیر نال کشتی لڑدا ریہوں اُتے تقدیر تیکوں ڈھا مارے۔ ہُݨ ڈس کیا کرݨ آئیں؟ تیکوں گھر نیوݨ کیتے!"

"کیوں؟"

"میں مہر دے ڈھانڈے وَلا کراہیں تیڈا.....؟"

پیرن ڈتے دی زبان اَڑ گئی

"آکھ آکھ، چُپ کیوں تھی گئیں ؟"

"او گالھ زبان تے نی آسگدی، میں تیڈا پیو بو نیم "

"توں میڈی طلاق گھننا چاہندیں ؟"

"ہاجراں ــــ!" پیرن ڈتے دے لہجے اِچ شکایت ہئی۔

"اُتے وَلا اِتلے گل اِچ ویکھنا چاہندیں جو ڈاند تے مُنہ مہر کوں وَلا تے آپنا......"

"ہاجراں! بس کر نہ تاں میں جیندیں جی مَر ویساں" پیرن ڈتے چیک تے آکھیا۔ پیرن ڈتے دے بُتھاڑ اُتے سُوا اُڈن لگی۔ اوندیاں اکھیں اندر وَڑ گیاں ڈھیر دیر پچھوں ہوش آئیس تاں زار و زاری رووݨ لگ پیا، ایہہ تئیں جو ہِک دا پگوں لِس گئیں، اوں آکھیا

"ہاجراں! او ڈاند تے مُنہ وی تاں قرق تھی ویسی ہِک ضمانت دا مُکالا مِلیا ہا!"

"میں سُݨ بیٹھی ہاں!"

"میں کنگال ہم، کنگال رَہساں۔۔ زمین وِتک تے ضمانت بھر ڈیساں... پر توں گھر چل، میں گھن کے ویساں!"

"میں نہ چلدی، ہُݨ تاں میڈا جنازہ ای ایں گھر وں نکلسی!"

پیرن ڈتے فرش توں اُٹھدیں ہوئیں آکھیا "اچھا مرضی تیڈی......!"

"رات نہ رہسیں؟" ہاجراں پُچھیا

"کوئے ناں!"

"ہُݨ رِیشماں وی جوان تھی گئی اے!"

"ہا، دھی اَے" پیرن ڈتے کمبدے ہوٹھاں نال آکھیا۔

"مہر آہدا پیا ہا جو رحیموں کوں ایہہ رشتہ مِل ونجے تاں....."

"رحیموں کون اے؟"

"مہر دا بھتریجا اے، چنگیں کھاندے پیندے لوک ہِن، بَس نال میلا ہسی"

"میں ریشماں دا رشتہ سوچ سمجھ تے کریساں، میں اوندا نکاح پانی دے پیالے اُتے کر ڈیساں۔"

"او ضمانت جیڑھی تئیں ڈیوݨی اے اوندا کیا کریسیں؟"

پیرن ڈتہ حیران تھی گیا جو ضمانت دا ریشماں نال کیا تعلق بݨدے۔

"سوچ گھن بابا! مہر مجبور پیا کریندا ہا۔۔ ایں گالھوں اوں میڈیاں ہڈیاں بھنیاں ہِن تے آہدا پیا ہا جے قرقی تھی تاں میں آپنے ڈھانڈے کھول گھن آساں"

پیرن ڈتہ سر سٹ تے سوچݨ لگ پیا، اوندے چہرے تے اندھارا آویندا ہا تے ہٹ ویندا ہا۔ اوندیاں اکھیں دے سامݨے ہاجراں تے ریشماں دے سہلا نوریں اُبھرے۔ اوندا ضمیر جو کیاں ڈیوݨ لگیا۔ اوں ہاجراں کوں تہ دوزخ اِچ دھکا ڈے ڈتا ہا بھانویں جو اوندی نیت اِچ کوئی کھوٹ نہ ہا۔ پر لوکاں آکھیا جو

ہیں ہاجراں کوں وی ویچ ڈِتے تے ہُݨ ریشماں.....

تقدیر کڈاہیں اُوندا ساتھ نہ ڈِتا — اول کیڈی نیک نیتی نال ضمانت ڈِتی ہائی۔ ہُݨ گھر قُرق تھی ویسی۔ ڈھیر ڈِیدا آیا منجھ تے ڈاند کھول تے گھن ویسی وَلا مکھ ننگ اتے ریشماں دی پہاڑ جیڈی جوانی....

او کمب گیا...... ریشماں ساری عمر اِلسّا اوندی چوکھاٹ نال بدھی رہسی، آخر کہیں نہ کہیں جیا اِیکوں برداشتاں تاں ہے۔ اُوں ہتھیار سَٹ ڈِتے۔ ڈھیر دیر پچھوں اوں سر چاتا — "میڈی دھی! جو فیصلہ کریں میکوں منظور ہے!"

ہاجراں اکھیں بھر کے ڈِٹھا تے بولی :-

"ضمانت دا روپیہ کتی اے؟"

"ایہو ہک ہزار....." ہُݨ میں ویندا ہاجراں!"

پیرݨ ڈِتہ گھر دی چوکھاٹ ٹپ گیا۔ تاں ہاجراں کوں [illegible] پاسہ بدل تے لیٹ گئی۔ اوندیاں اکھیں دے اگوں دھند [illegible] ہے گئی۔ ایں دُھند وچوں ریشماں دا ہیولا نواں اُبھریا

"ہاجراں! تیں میکوں ویچ ڈِتے؟"

"ناں ناں.... جیکر بابے دی عزت اُٹھے اساں ڈُوہیں بھیݨاں وِک ویسوں۔ نال کوئی ہرج نئیں۔ اساڈی نکی جیہیں قربانی نال گھر دی عزت بچ ویسی ریشماں.....!"

ریشماں دھند اِچ لُک گئی، اَتے ولا ہک ہنجھ بݨ تے ہاجراں پپلیاں اِچ رچ گئی!

خط پتر

جناب نور محمد پروانہ ایڈیٹر ہفت روزہ "الیم" ہنتونگ

واجہ بلوچ صاحب۔ السّلام علیکم

مزاج گرامی! اَج ہوں دیہاڑے تساڈے جریدے "اختر" دا پرچہ "فرید نمبر" وصول تھیا ہے۔ ایں ایہہ مہربانی دے کان تساڈا ڈاڈھا شکر گزار ہاں۔ امید کریندا ہاں جو اگوں تے وی ایہہ مہربانی جاری رہسی۔ "الیم" وٹاندرے اِچ بھجیندا پیاں۔ خاص طور تے "الیم" دا شیدائی نمبر ڈیکھ تے تساں ڈاڈھے خوش تھیسو۔ تساڈا پرچہ ڈاڈھا سوہنا تے مَن بھانوناں اے۔ اللہ مددگار ہووے۔

ایہہ ڈوو اکھر شکرانے دے طور تے بھجیندا پیاں

ہئی سبھ خیر اے!

دُعاگو۔ بندہ، نور محمد پروانہ

● ـــــ ڈاڈھا دِل پرچائے دے سوہنا! اللہ کریسی "اختر" کڈاہاں غیر حاضر نہ تھیسی۔ "الیم" دے شیدائی نمبر دی اُجن تئیں تانگھ اے۔ اللہ تہاکوں دیرگاہ رکھے۔ آمین! (اختر)

سردار اے ڈی ناصر (سیکشن آفیسر)

۱۲ار صدیقی سٹریٹ، فیروز پور روڈ۔ لاہور

میرے پیارے اختر!

آج آپ کی ملاقات "اختر" کے ذریعہ ہوئی۔ مجھے یہ دیکھ کر خوشی ہوئی کہ آپ کا رسالہ اب کافی ترقی کر رہا ہے اور باقاعدہ ایک معیاری جریدے کی پسندیدہ صورت اختیار کر چکا ہے، میری طرف سے مبارک قبول فرمائیے میری تمام تر ہمدردیاں اور نیک تمنائیں ہمیشہ آپ کے ساتھ رہیں گی۔ شکریہ۔ آپ کا۔ ناصر

● ـــــ سردار صاحب! آپ کی ہمدردیوں اور نیک تمناؤں کے سہارے ہی "اختر" منزلِ مراد کی جانب رواں دواں ہے۔ حوصلہ افزائی کا شکریہ۔ (اختر)

ڈاکٹر شفیع ایاز، جھوک ایاز، صادق آباد

قابلِ احترام بلوچ صاحب!

السّلام علیکم۔ تہاڈی طرفوں ڈو پرچے "اختر" دے پہنچے۔ اے ڈیکھ تے جو اے سارے دے سارے سرائیکی زبان اِچ ہِن، وڈی خوشی تھئی۔ رُوح کوں مدت دی جیڑھی تانگھ تے پیاس ہائی، خدا دا شکر اے جو اَج اَلہی اے۔ میں کُن او لفظ کائے نی، جیڑھے تہاڈی سوہنی سوچ وچار تے نوازش دے وار دل صفحۂ قرطاس تے گھن آنواں۔ لکھ لکھ مبارک اُنہاں لوکاں کوں ہووے جیڑھے ایں سوہنی تے مٹھی بولی دی خدمت داسطے ایں میدان اِچ اُتر آئِن۔ پرچے وچ مختلف اوصاف دے نظماں تے مضامین دا گھن آنوݨ اِیندی

کامیابی دا پیش خیمہ ہن ۔ اصل اِچ ایں تاں مشاعریاں
تے دیکھن ای چھوڑ ڈتی ادارہ گیاں، تے اداریہ بٹا
تے سرائیکی زبان دے موجودہ ضروریات دے مطابق
مسودے تحریر کرن دا کم شروع کیتا ہویا اے! وجہ
اے نتیجہ جو جتھاں تائیں ہن "اتھائیں" "ع ش ق" دا
پڑھنا ہلدا رہیے ۔ حالانکہ کہیں ادب کوں جیڑھا انتہائی
لطیف، قدیم، تے شگفتہ ہووے، باہر گھن آون دا
مطلب "ع ش ق" دے قصّے یا قصائد کہیں نے یقیناً
اے کجھ رہ گئے ۔ ہُن تہاڈے پرچے نے ضرور ہک
بھائی اے ۔ کجھ معروضات ہن، امید اے انہاں تے
ضرور غور کریسو!

بلا تعصب تے تاخیر ظاقی صاحب دا اے حروف تہجی
اپنا گھنسو، او ہُن گورنمنٹ کنوں منظور تھیسو، ایندی
تفصیل دا وقت کائے نا ۔ ڈوڈھ بلھ دی مہیت سارے
اُرتج بنیڈوں تاں مطلب تے مقصد فوت تھی ویسے ۔ پرچے
وچہ مقرر طریق نال کالم تقسیم کرو، مثال دے طور تے
شخصیات، صحت، مقالات، غزلیات وغیرہ وغیرہ تے
ہر مہینے اوندے مطابق مضمون چھپنے چاہیدن ۔

میں وی پرچہ جاری کرن دا خیال رکھداں تے
اُٹھ ڈہاہ انتہائی مزے دار تے ضرورت دے عین
مطابق مسودے لکھ چکاں ۔ اکادمی دی پوزیشن کمزور
اے، نی تاں باہر آ ویجن ہا ۔ دعا کرو ۔ مطلب اے
ہے جو میں کراں یا تُساں، سرائیکی دا کم تھیوے ۔
اے ہووناں چاہیدے، ساڈا اسید دا نظریہ ایہا
کامیابی دی کنجی اے ۔ بیا توقع رکھیندا اں ستمو لنظم
کوں جا ملسی!

ہک ہی عرض اے جو سرائیکی دلبر ...
نال چھپی تُسلطان وچ ہر مہینے ۴/۵ صفحے "اختر ...
ڈیون چاہندا ں رکیا خیال اے، چھپ ویندے ...
تہاڈا نیاز مند ۔ ڈاکٹر شفیع ایاز

● ایاز صاحب! نصیحتاں تے صلاحیں ...
بھوں شکریہ، ظاقی صاحب اساڈے وی بزرگ ...
انہاں دے حروف تہجی یا صوتی علامتاں کوں ...
اساڈے کیتے ذرا مشکل اے ۔ ڈوڈھ بلھ دی ...
اساں اوکائیں بنائی ۔ تُساں یقین فرماؤ جنہاں حرف ...
تے علامتاں کوں اساں اختیار کیتا ہوئے، او تہاں ...
اساڈی عمراں کنوں وی پہلے دیاں رائج ہِن ۔ ...
(ادارہ)

گوٹھ فقیر غلام علی لغاری ۔ تھرپارکر ۔
آپ کا صحیح ایڈریس بڑی دیر بعد مل سکا ہے
براہ کرم "اختر" (سرائیکی) میرے نام سال بھر کے لئے ...
پی کر دیں، امید ہے آپ خیریت سے ہوں گے
بشیر احمد خاں بلوچ ۔ بشیر بلوچ ...

● ارشاد کی تعمیل کر دی گئی ہے ۔ اختر نوازی کا
شکریہ ۔ (ادارہ)

سعید گیلانی ۔ ہفت روزہ شبنم، پشاور
محترمی آداب!
گزشتہ دنوں رضا ہمدانی کے ہاں آپ کا پرچہ دیکھنے

کا اتفاق ہوا۔ آپ ہم ہند کڑ والوں سے ہر صورت
آگے ہیں۔ سرائیکی زبان میں "اختر" جیسا معیاری جریدہ
نکالنا شعوری سرگرمیوں کا مکمل ثبوت ہے۔ ہم تو بس....
.... خیر!

اکتوبر میں افسانہ نمبر شائع کر رہا ہوں، جس میں
علاقائی زبانوں کی کہانیاں بھی شائع ہو رہی ہیں۔ اس سلسلہ
میں براہ کرم آپ مجھے سرائیکی کے دو اچھے افسانے ترجمہ
کرا کر ارسال کریں۔ یا پھر دو اچھے لکھنے والوں کے
پتے بھیج دیجئے، میں خود رابطہ قائم کر لوں گا۔ میرے
لائق کوئی خدمت؟

نیاز مند سعید گیلانی

● شکریہ بھائی، ذرہ نوازی کی آپ نے!
افسانے کے ترجمے کے لئے عرض ہے کہ آپ درج ذیل
اصحاب سے براہ راست رابطہ قائم کریں۔ انشاءاللہ وہ
ہر ممکن تعاون کریں گے۔

۱۔ جناب ریاض انور، سیکرٹری بزم ثقافت، ملتان
۲۔ جناب شبیر حسن اختر، سب ایڈیٹر روزنامہ امروز ملتان
۳۔ جناب اقبال سوکڑی صاحب معرفت سرور کربلائی
ڈاکخانہ مہم۔ تحصیل و دیرہ غازیخان۔
(وہ ویسے سرور کربلائی بھی اچھے افسانہ نگار ہیں)

مصطفٰے خاں حافظ، سیکریٹری "بزم فرید" قصبہ ماہڑہ
تحصیل و ضلع مظفر گڑھ

بلوچ صاحب السّلام علیکم!

اے ریزولیشن جیڑھا اساڈی بزم دے متفقہ فیصلے
نال پاس کیتا گئے۔ آپنے تے ساڈے محبوب رسالے
"اختر" اچ چھاپ ڈیوا ہے۔ شکریہ۔

مورخہ ۲۰،۹،۶۸ کوں زیر صدارت جناب شیخ
غلام فرید صاحب صدر بزم فرید قصبہ ماہڑہ کیتا گئے۔ جیندے
اچ قلات ڈویژنل کونسل اچ خضدار دے مجوزہ ریڈیو
سٹیشن کیتے سرائیکی زبان کوں پہلا درجہ ڈیوݨ دے مطالبے
دی وڈے زور شور نال تائید کیتی گئی۔ ایندے علاوہ
وزارت اطلاعات کوں پوری پوری امید رکھی گئی جو او
کروڑیں دی تعداد اچ سرائیکی بولݨ والیاں دے ایں
پاکیزہ جذبے دا احترام کریسی!

مخلص۔ مصطفٰے خاں، حافظ

سید خادم حسین شاہ بخاری
سکنہ کوٹ مٹھن شریف۔

محترم۔ السّلام علیکم!

مجھے نہایت افسوس کے ساتھ تحریر کرنا پڑا ہے کہ
راقم نے مبلغ ۱۵ روپے برائے چندہ سالانہ "اختر" آپ
کی خدمت میں ارسال کئے تھے۔ جس کی رسید وصولی بھی بندہ
کو مل چکی ہے۔ لیکن آج تک مجھے رسالہ موصول نہیں ہوا۔ لہٰذا
ملتمس ہوں کہ ذاتی توجہ مبذول فرما کر رسالہ مذکور بندہ کے نام
باقاعدگی سے ہر ماہ ارسال کر دیا کریں۔

آپ کا۔ خادم حسین

● برادر محترم! چندہ ششماہی ۱۵ روپے وصول
ہو چکا ہے۔ افسوس کہ پرچہ ارسال نہ ہو سکا۔ زحمت انتظار پر
ادارہ معافی چاہتا ہے۔ آئندہ شکایت نہ ہوگی۔ (ادارہ)

منظر ادیپوری

گیت

ہِکا دلڑی تے درد ہزاراں ہنجواں دی برسات
سینہ ڈُلدے، جگر نکلدے راہندی ہِت سکرات

روز دلاسے ڈیندا رہ گیوں
نت آپنیاں منوہیندا رہ گیوں
ہیک دِچ مار ٹکیندا رہ گیوں
اَج تاں ٹیک پو رات!

ڈِٹھیاں سوز تنواراں دِٹھیاں
پَر نہ مست بہاراں ڈِٹھیاں
غم دیاں نیر قطاراں ڈِٹھیاں
ڈے چا سُکھ سوغات!

آ ڈُکھ سُکھ دے حال نبیڑوں
رَل مِل عشق دا گاڈا گیڑوں
پیت پیار دے قصّے چھیڑوں
چھوڑ سبھے عُذرات!

عُمراں گزر ریٔی رو رو دھے ڈیندیں
تھک پیا ہوسیں ترلے ڈھیاں پیندیں
میٹھیں، رہٹیں، جھیڑے لیندیں
سُن سُن جگ دی بات!

ہتی ناراض نہ من دا میتے
دید ڈیندا ہے منظر کیتے
ڈسدا کیوں ایں اُپناں ہتی تے
شربت آب حیات!!!

واقف قادری

ڈوڑھا

لا گئی سُترڑم ہوت پُنل کوں دھانہہ کریندی اُٹھی، ہائے میں مُٹھی
یا قسمت میں کملی دی ہئی اصلوں ازلوں پُٹھی، ہائے میں مُٹھی
خویش قبیلہ، دیڑھا پاڑا، اُمڑی میں توں رُٹھی، ہائے میں مُٹھی
واقف شاہ وِچ عشق ماہی دے بن کاتی دے کُٹھی، ہائے میں مُٹھی

میکو

دی فخریہ لوک پسند سوغات
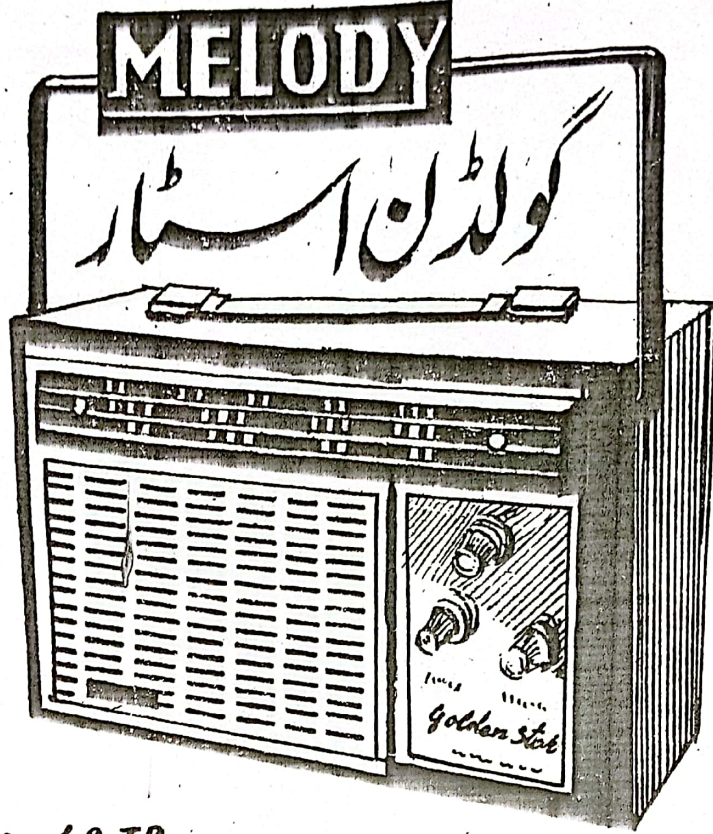
صرف
۱۹۵ روپے
(کراچی اچ)

MODEL -40 TR

۳ بینڈ دا سوہنا ڈِسنا

خوشے آواز تے ھنڈلٹ سار ٹرانزسٹر، کارگزاری اچ بے مثال

مِلنٹ دا پتہ:- **محمد ابراہیم اینڈ کمپنی (1953) لمیٹڈ**

کراچی- ۵۵۰۳۱—۵۵۰۳۲—۵۳۱۵۶، لاہور ۲-۶۲۲۷۱، راولپنڈی ۶۴۶۸۲، ڈھاکہ ۸۲۶۸۹، چاٹگانگ ۸۱۵۲۳

یوم کوڑا خاں جتوئی

وادی پنجند دے "سرتیڈ" اتے سرزمین ملتان دے محسن خان بہادر کوڑا خاں جتوئی مرحوم دا عظیم الشان ورھینہ فروری ۱۹۶۹ء اچ مناون دا فیصلہ کیتا گئے۔ مکمل پروگرام اتے تاریخ دا اعلان اگلے پرچے اچ کر ڈِتا ویسی۔ تانگھ رکھا ہے

سرائیکی اکیڈمی ملتان ——— نواب کوڑے خاں میموریل سوسائٹی جتوئی۔ ضلع مظفرگڑھ

Estd: 1964 Phone: 4552 Regd L. No: 7617

Weekly "AKHTAR" Multan

Monthly Saraiki Edition

(سرائیکی سنگت)

سردار اے ڈی ناصر
سیکشن آفیسر اری گیشن لاہور

ڈاکٹر محمد اسلم خان چغتائی
ڈسٹرکٹ ہیلتھ آفیسر لائل پور

سردار محمد کریم خان تونسوی
ڈائریکٹر اطلاعات پشاور ریجن

ایڈیٹر

☆

سردار عبدالرحمان خان
ڈسٹری بیوٹرز پاک نیشنل آئل ملتان
نائب صدر سرائیکی اکاڈمی ملتان

خواجہ محمد عبدالودود
"ایم - اے ودود اینڈ کمپنی ملتان"

☆